

SZAKDOLGOZAT

Schubert Attila Csaba
Természetvédelmi Mérnök BSc. Szak

Gödöllő
2025

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Szent István Campus

Természetvédelmi Mérnök BSc. Szak

**Az Órség szeres településeinek átalakulása
Óriszentpéter példáján keresztül**

Belső konzulens: Dr. Saláta Dénes
egyetemi docens

Készítette: Schubert Attila Csaba
DL2M8I
TV mérnök levelező

Intézet/Tanszék: Vadgazdálkodási és
Természetvédelmi Intézet
Természetvédelmi és
Tájközgazdálkodási Tanszék

**Gödöllő
2025**

TARTALOMJEGYZÉK

1.	BEVEZETÉS ÉS CÉLKITŰZÉSEK	4
2.	SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS	6
2.1.	Kistájkataszter.....	6
2.1.1.	Felső-Zala-völgy kistáj.....	6
2.1.2.	Őriszentpéter.....	9
2.1.3.	A város történelme.....	10
2.2.	Táj és tájhasználat-történet, mint tudomány	11
2.2.2.	Nemzetközi és hazai fejlődés	13
2.2.3.	Eórségnek Leírása – Zakál György	15
3.	A VIZSGÁLATOK MÓDSZEREI.....	20
4.	EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK	23
4.1.	Katonai felmérések	23
4.1.1.	Első katonai felmérés.....	23
4.1.2.	Második katonai felmérés.....	24
4.1.3.	Harmadik katonai felmérés.....	25
4.1.4.	1941-es katonai felmérés	26
4.1.5.	1960-as évek CORONA kémfűhold felvétele	28
4.1.6.	1972-es légifotó	29
4.2.	Jelenkor.....	30
4.3.	MePAR adatok.....	32
5.	KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK	37
5.1.	Konklúziók.....	37
5.2.	További lehetőségek	39
6.	ÖSSZEFOGLALÁS.....	40
7.	KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS.....	41
8.	IRODALOMJEGYZÉK.....	42
9.	NYILATKOZATOK.....	44

1. BEVEZETÉS ÉS CÉLKITŰZÉSEK

Egész életemben Budapesten éltem, annak is jelentős részét Budapest X. kerületében, Kőbányán. Ezért nem is csoda, hogy Magyarország szinte minden tája tud újat mutatni számomra. Természetvédelmi mérnök hallgatóként gyakorlatilag kinyílt előttem Magyarország. A félévenkénti terepgyakorlatok alkalmával rengeteg különleges helyen járhattam, melyekről rengeteg emléket és még több tapasztalatot szereztem. Ezen gyakorlati helyszínek között volt Pénzesgyőr, ahol tájtörténetileg fontos tanyákat, fás legelőket és erdőket néztünk meg – ahol korábban többek között makkoltatást folytattak. Ezek a tanyák és legelők ma már nem léteznek, csupán a tájban hagyott nyomaik emlékeztetnek minket a múltban betöltött szerepükre. A tájba szorosan illeszkedő gazdálkodási formák az egész országban jellemzőek voltak, mint a makkoltatás, a legeltetés, vagy a száraló erdőgazdálkodás.

A régi korok emberei igyekeztek az őket körülvevő tájat és annak minden sajátosságát a saját előnyükre fordítani – mindezt igyekeztek úgy tenni, hogy a későbbi generációknak is a javára válhasson. Ugyanakkor az Őrség számomra kivételt képez a különlegességével. Olyan fogalmak, mint kástu, kaláka vagy éppen a szer keltették fel az érdeklődésemet, hiszen az itt élők „örök” az önfenntartás egy igen különleges formáját alakították ki az évszázadok alatt.

Felmerültek bennem a kérdések, hogy mik azok a szerek, hogyan élhettek és gazdálkodhattak ezeken az egységeken az emberek? Vajon vannak-e még ma is nyomai ennek az életformának? Ahogy utánajártam, egyre világosabbá vált számomra, hogy nem csupán egy különleges településszerkezetről van szó, hanem egy tájtörténeti és ökológiai örökségről, amely a maga nemében páratlan Magyarországon. Ugyanakkor az is kiderült, hogy ezek a szerek, illetve az általuk alkotott településforma az idők során fokozatosan átalakult és eltűnt, részben a beépítettség, részben a társadalmi és a gazdasági változások következtében.

Az emberi tevékenység évszázadok óta alakítja a tájat, amely nem csupán természeti, hanem kulturális lenyomata is egy adott korszaknak, közösségnek. Magyarország nyugati határvidékén, az Őrségben egy különleges településforma alakult ki, amely egyedülálló módon ötvözte a természetes környezettel való harmonikus együttélést és a közösségi élet sajátos szerveződését a hagyományos, környezetet kímélő módon. Ezek az úgynevezett szeres települések nemcsak történeti szempontból különlegesek, hanem ökológiai és természetvédelmi jelentőségük is egyre nagyobb figyelmet érdemel.

Szakedolgozatom célja, hogy szakirodalmak és történeti térképek összevetése útján bemutassam és ismertessem az alábbiakat:

- Milyen hagyományos gazdálkodási és tájhasználati formák, gyakorlatok jellemezték az Őrséget.
- Történeti térképek és archív légifotók elemzésével képet kapjak arról, hogy milyen változások következtek be a gazdálkodási gyakorlatban és tájhasználatban az első katonai felméréstől egészen napjainkig.
- Hogyan jellemezhető a terület mai gazdálkodása és tájhasználat.
- Milyen lehetőségek állnak rendelkezésünkre ezen értékek megőrzésére.

2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

2.1. Kistájkataszter

2.1.1. Felső-Zala-völgy kistáj

A vizsgált település Magyarország nyugati részén, Vas vármegyében, az Őrség szívében helyezkedik el. A Nyugat-magyarországi peremvidék nagytáj része, azon belül a Zalai-dombság középtájhoz tartozó Felső-Zala-völgy kistáj területén fekszik. A kistáj területe 214 km² (a középtáj 6,5%-a, a nagytáj 3%-a). A területhasználat sokféleséget mutat: a legnagyobb arányban szántóföldek találhatók (38,5%), amit az erdőterületek követnek 26,3%-kal. Jelentős még a rétek és legelők (17,1%), valamint a lakott területek aránya is (12%). A kisebb részarányt képviselő használati formák közé tartoznak a kertek (3,1%), vízfelszín (1,6%) és a szőlőterületek (1,5%). A település földrajzi fekvéséből adódóan dombos, tagolt felszínű, változatos tájszerkezet jellemzi. Földrajzi szempontból a völgy kelet–északnyugati (ÉK–DNy) irányban rendeződik, amelyet több, eltérő irányú vetődés (pl. ÉÉK–DDNy, K–Ny, ÉNy–DK) alakított ki. Ezek eredményeként egy aszimmetrikus, eróziós eredetű, teraszos völgyformáció jött létre a Zalai-dombság északi peremén. A Vasi-Hegyhát és a Felső-Kemeneshát választja el a völgyet a Zalai-dombvidéktől. A vidék jellegzetes szerkezeti elemeit a rácsos vetődésrendszer mentén kialakult völgyek adják, melyek különböző időszakokban süllyedtek be, és ennek következtében tagolt, változatos morfológiai képet mutatnak. A völgyek általában éles törésekkel, egyenes vonalvezetéssel és egymást keresztező irányokkal jellemezhetők. (Dövényi, 2010)

A Felső-Zala-völgy egyik legszembetűnőbb alakrajzi és szerkezeti-morfológiai vonása az aszimmetrikus teraszos árok jelleg. A völgyet már Őriszentpétertől a túrjei Zala-kanyarig különböző szinteken hordalékkúp teraszmaradványok szegélyezik. Jobb partja (É-as lejtő) nagyon meredek (15–30°), alámosott és deráziós völgyekkel, fülkékkel és csuszamlásokkal aprólékosan tagolt. Ezzel szemben a bal partot (D-es kitettségű lejtők) kevésbé tagolt, fokozatosan lealacsonyodó, hosszú, lankás lejtők (0–5, 5–8°) szegélyezik. További jellemző vonása, hogy 200–800 m széles, feltöltött völgsíkja a folyás mentében fokozatosan kiszélesedik, s a rácsos vetődések kereszteződésében (a mellékpatakok torkolatában) 1–2 km széles völgytágulatokká fejlődik. Esése is jelentős (1,5 m/km), de nem egyenletes, mert a mellékpatakok torkolatában nagy mennyiségű hordalék rakódik le. (Dövényi, 2010)

A medencealjzatot elsősorban jelentős (kb. 2 km) mélységbe süllyedt triász karbonátos képződmények alkotják. Erre nagy vastagságban késő-miocén kőzetek és késő-pannon üledékek települtek. A völgy kialakulása a Rába kemenesháti legidősebb hordalékkúpjának építésével egyidejűleg az alsó-pleisztocénban kezdődött, s lényegében a pleisztocén és a holocén folyamán ment végbe. A Felső-Zala-völgy tehát az Ős-Rába elhagyott völgye, amelyet a közép-pleisztocén végétől a Zala formál. Terjedelmes hordalékkúprendszer (kemenesháti és őrségi kavicsstakaró), valamint kavicsanyagának kőzettani összetétele és görgetettsége a jelenlegi kis Zala-pataknál lényegesen nagyobb és távolabbi területekről eredő folyóvíz munkájáról tanúskodik. (Dövényi, 2010)

A térség mérsékelt hűvös–mérsékelt nedves éghajlati kistáj, nyugat felé haladva fokozatosan nedvesebb karaktert ölt. A napsütéses órák évi összege nyugaton kevéssel 1830 óra felett, keleten pedig eléri az 1950 órát. A nyári félévben a napfénytartam megközelítőleg 760 óra, míg a téli hónapokban 180–190 órára tehető.

A téli és nyári félévi középhőmérséklet kelet felé növekszik: decemberben keleten 1,4–1,6 °C, nyugaton 0,9–1,2 °C, míg a nyári értékek 15,5 °C körül alakulnak. A 10 °C feletti középhőmérsékletű időszak hossza nyugaton április 17–18-tól október 16–17-ig, keleten április 15–16-tól október 19–22-ig tart. A fagymentes időszak szintén nyugatról kelet felé hosszabbodik: 170 napról akár 192 napig is elnyúlhat.

Az évi abszolút hőmérsékleti maximum átlaga 32–33 °C, a minimumé –17 °C körüli. A csapadékösszeg nyugaton 900 mm körül, keleten 800 mm alatt alakul, a nyári félévben ennek 450–500 mm esik le. A legnagyobb napi csapadékösszeget Zalaegerszegen mérték: 98 mm. A hótakarós napok száma nyugaton eléri a 40–45 napot, keleten 30–35 nap. A maximális hóvastagság 25 cm-ről (forrásvidék) kelet felé 18 cm-re csökken. Az éghajlati adottságok elsősorban a kevésbé hőigényes és vízigényes növénytakarók számára kedvezőek. (Dövényi, 2010)

A Zala vízjárását két vízmérce adatai alapján jellemezhetjük. Az árhullámok jellemzően kora nyáron jelentkeznek, a vízszintek a nyár végére csökkennek. A völgy alsó szakasza, különösen a mellékpatakok torkolati völgyszakaszai, árterek. A talajvízszint 2 és 4 méter között ingadozik.

A térség potenciálisan erdőszült terület volt, ahol kisebb kiterjedésű rétek és legelők tarkították a tájat. A klímazonális vegetáció főként völgyoldali gyertyános-tölgyesekből és bükkösökből, míg a magasabb térszíneken kocsánytalan tölgyesekből állt. A mai állapot ettől jelentősen eltér: a völgyben alig található természetes élőhelyek, helyüket mezőgazdasági területek és közlekedési infrastruktúra foglalta el. A völgy különösen az alsó szakaszokon

átalakult: az eredeti ligeterdők helyén kaszálók, legelők és szántóföldek találhatóak. A természetes növényzetből fennmaradt foltokban előfordul például a kakasmandikó (*Erythronium dens-canis*), a zalai bükköny (*Vicia oroboides*), vagy az erdei ciklámen (*Cyclamen purpurascens*). A terület flórája tartalmaz kontinentális (pl. *Knautia drymeia*), balkáni és szubmediterrán elemeket is. A nedves rétek értékes növénye a szibériai nőszirm (*Iris sibirica*), valamint a foltos orbáncfű (*Hypericum maculatum*) és a sásfajok (*Carex* spp.).

Az élőhelyek kódszámai (Natura 2000 vagy Á-NÉR szerint):

- Gyakoribb: E1, K2, J5, OC, OB;
- Közepesen gyakori: KC, E2, B5, D2, K5;
- Ritka: J6, H4, B3, A1.

A fajszám 600–800, ebből a védett fajok száma 20–40 körül változik. A területre veszélyes jellemző inváziós faj az kanadai aranyvessző (*Solidago canadensis*), a fehér akác (*Robinia pseudoacacia*) és egyes japán keserűfű (*Reynoutria*) fajok. (Dövényi, 2010)

A kistáj talajviszonyai elsősorban a folyóvölgyek és a réti domborzat hatására alakultak ki. A terület keleti fele síkvidéki, főként réti és öntéstalajokkal, míg a nyugati, dombos térségekben barna erdőtalajok és agyagbemosódásos barna erdőtalajok uralkodnak. A réti öntéstalajok 27%-os arányban fordulnak elő, termékenységük magas, mezőgazdasági hasznosításuk jellemzően szántóföldi. A középső szakaszon nagy arányban találhatóak völgytalpi alluviális talajok, a völgyperemeken löszös üledékekből képződött barna erdőtalajok (29%). A periglaciális üledékek Ny-i elterjedése a kedvező vízgazdálkodású talajok jelenlétét mutatja. A talajok mezőgazdasági potenciálja széles skálán mozog, a legtermékenyebb réti öntéstalajoktól (ext. 70–105) a gyengébb barna erdőtalajokig (ext. 30–45). A kopár, sekély termőrétegű felszín aránya alacsony (1%). (Dövényi, 2010)

A kistáj az egyik legsűrűbben lakott terület: 100 km²-re több mint 11 település jut. A 24 településből 3 városi rangú, köztük Zalaegerszeg (2001-ben 61 654 fő, majd 2024-ben már csak 55 151 – [http 1](http://1)), az Őrség központja Óriszentpéter pedig az egyik legkisebb lélekszámú város (1305 fő). A városi lakosság aránya 85% körüli, ami jóval meghaladja az országos átlagot. Zalaegerszeg népsűrűsége (2001-ben 182 fő/km²) meghaladja az országos átlagot. A kistáj népességszáma 1990 után csökkenni kezdett, 2001-ben 78 075 fő volt. A kisebb településeken a népesség előregedése és csökkenése jellemző, míg Zalaegerszegen kedvezőbb a tendencia. A természetes népszaporulat negatív.

2.1.2. Óriszentpéter

A várost a Zala folyó szeli ketté, amely a domborzat mellett alapvetően meghatározza a település térszerkezetét. A dombháton elhelyezkedő szerek között mélyebb völgyek, patak völgyek és időszakosan vízjárta rétek helyezkednek el. A Zala völgye és mellékági vízrendezési beavatkozások ellenére részben megőrizték természetes jellegüket, ami értékes élőhelyek kialakulását tette lehetővé.

A települést enyhén tagolt dombvidék jellemzi, amelynek tengerszint feletti magassága 230 és 300 méter között változik. A dombháton erdővel borítottak, míg a lejtőkön és völgyaljakban egykor szántók, rétek, legelők terültek el. A domborzat szoros kapcsolatban áll a szerek településszerkezetével hisz a szerek gyakran dombháton épültek, míg a gazdálkodás a domboldalon és völgyekben zajlott. A Zala folyó és mellékvízei, mint a Szentgyörgyvölgyi-patak vagy a Kerka, különösen értékes vízfolyások, amelyek mentén vízparti növényzet és védett fajok is előfordulnak. A víztestek hullámtere, különösen a Zala esetében, természetközeli állapotokat őrzött meg, ami kedvez az élővilágnak.

Az Órség talajviszonyait a változatos domborzat és a magas talajvízszint alakította ki. A legelterjedtebb talajtípus a pszeudoglejes barna erdőtalaj, amely gyenge termőképessége és vízáteresztő képessége miatt csak kevésbé alkalmas intenzív mezőgazdaságra. Emellett agyagbemosódásos barna erdőtalajok is előfordulnak, főként a magasabb térszíneken. Az alapkőzet jellemzően kvarchomok, agyag és kavics, amely savanyú kémhatású talajokat eredményez. A szerek környezetében ezek a talajok kisparcellás művelésre voltak alkalmasak. A talajvízszint helyenként magasan áll, különösen a Zala menti völgyekben, ami korlátozza az alapincézést és az építkezést. Ennek egyik következménye a kástuk elterjedése.

Óriszentpéter éghajlata mérsékelten hűvös és csapadékos, a szubalpin hatások miatt hosszabb a tél, és rövidebb a vegetációs időszak. Az éves csapadékmennyiség elérheti a 800–900 mm-t, ami országos viszonylatban kiemelkedőnek számít. A nyári hőmérséklet ritkán emelkedik tartósan 30 °C fölé, a téli fagyok viszont gyakoriak, hosszabbak. Ez az éghajlat kedvez az erdőtársulások fennmaradásának, ugyanakkor kihívást jelentett a földművelés és az állattartás szempontjából. A magas páratartalom és a bőséges csapadék következtében értékes láprétek, mocsárrétek és kollin erdőtársulások maradhattak fenn.

Az Órség, így Óriszentpéter is része az Órségi Nemzeti Park védett területeinek. A táj mozaikos szerkezete számos élőhelytípust foglal magában, úgy mint:

- K2 gyertyános-tölgyesek és K5 bükkösök a magasabb térszíneken,
- D2 kékperjés rétek és D34 mocsárrétek a mélyebb völgyekben,
- J4 fűz-nyár fás társulások a vízfolyások mentén.

A terület kiemelkedő botanikai értékei közé tartozik többek között a szibériai nőszirm (*Iris sibirica*), a kockás liliom (*Fritillaria meleagris*), és a fehér zászpa (*Veratrum album*). Az állatvilág szintén gazdag. A területen megfigyelhető a vöröshasú unka, a sárgahasú unka, a fakusz, az uráli bagoly, a vadmacska, és számos védett lepkefaj is.

A történeti tájhasználat kisparcellás, mozaikos jellegű volt, amely a biodiverzitás megőrzésének kedvezett. A kaszálórétek, legelők, gyümölcsösök, erdők és szántók váltakozása a szeres szerkezetekkel együtt az itt élők számára hasznos ökoszisztéma-szolgáltatásokat biztosított, a flóra és a fauna számára pedig biológiai folyosók hálózata nyílt. A terület az évszázadok során sokszor változott, amivel együtt a várost körülvevő táj is. A táj változása, a mezőgazdasági átalakulás, az elnéptelenedés és túlzott erdősülés új természetvédelmi kihívásokat hozott létre. Napjainkban a terület jelentős része a Natura 2000 hálózat része, és a természetvédelem célja az élőhelyek állapotának fenntartása, az inváziós fajok visszaszorítása, valamint a hagyományos tájhasználati formák támogatása (pl. kaszálás, extenzív legeltetés).

2.1.3. A város történelme

Őriszentpéter a történelmi Alsó-Őrség, azaz a jelenlegi Őrség történeti és kulturális központja, amely a Nyugat-Dunántúl peremvidékén, a Zala egyik fontos átkelőhelyének közelében alakult ki (Bertyák, 2023). A legkorábbi települési nyomok a római korból származnak, amikor a vidék stratégiai szerepet töltött be a Pannonia tartományt átszelő úthálózat részeként. A honfoglalás korától kezdve az itt élők határőr funkciót láttak el. Az őrök a nyugati határ védelmét biztosították, ezért településük neve is e szerepkörre utal (Kósa, 1981). Azt pontosan nem lehet tudni, hogy mióta van templom a településen, de 1230–1240 környékén építették a mai templom román stílusú részét az őrök és őrnagyuk (http3).

A középkorban az itt szolgáló őrök és családjaik a szolgálataikért cserébe területeket kaptak. Az Őrség településszerkezete a szeres falurendszer sajátos formáját mutatta, amely kisebb, dombháton fekvő lakóegységekből azaz szerekből állt (Fügedi, 1980). Őriszentpéter első írásos említése 1364-ből származik, amikor I. Lajos király nemesi rangra emelte Sáska Pétert, a zalafőőri szolgálat egyik tagját, és ezzel a települést először nevezték meg

oklevélben. Sokáig egyetlen jelentősebb adat arra vonatkozik, hogy 1497-ben Óriszentpéteren lakik az a személy, aki az őrségek képviselője, magyarul őrnagya (http3). A falu ekkor még az Őrség egyik kisebb egysége volt, igazi központi szerepe csak a 16. században alakult ki, a török háborúk idején. A Csákány–Muraszombat útvonal megnövekedett jelentősége, valamint a Rába-vonal védelme miatt a térség újra katonai szerepet kapott.

A szentpéteri templomot 1550 körül megerősítették és castellummá alakították. A végvári időszakban a település hajdúkat, gyalogosokat és lovas katonákat is fogadott, akik kiváltságaik révén új társadalmi réteget alkottak. A reformáció idején Óriszentpéter a protestantizmus egyik nyugat-magyarországi központjává vált. Szalafői Sidó Tamás pap tevékenysége nyomán a helyi közösség a református hit mellett köteleződött el, amely a mai napig meghatározó vallási és kulturális identitásformáló erő maradt (Keresztes, 2005).

A 17–18. század során a település többször fellázadt földesurai, elsősorban a Batthyányak ellen, jogaik és kiváltságaik védelmében (Zakál. 1818). A pereskedésekből származó források tanúsítják, hogy a lakosság a térség legaktívabb közösségei közé tartozott. A 19. század elején Óriszentpéter mezővárosi rangot kapott, de ezt később elveszítette (Fényes Elek már faluként említi). A század végére azonban újra fejlődésnek indult: postahivatal, csendőrség és különféle gazdasági egyesületek jöttek létre, amelyek elősegítették a település központi funkcióinak megerősödését. A 20. században Óriszentpéter fokozatosan a térség közigazgatási és kulturális központjává vált. 1971-ben nagyközségi státuszt kapott, 1981-ben pedig az Őrségi Vásár újjáélesztésével a helyi identitás és turizmus fellendítésének szimbólumává vált. 2002-ben itt alakult meg az Őrségi Nemzeti Park Igazgatósága, ami tovább erősítette a település természetvédelmi és regionális szerepét. 2005-ben Óriszentpéter városi rangot nyert, ezzel hivatalosan is az Őrség központjává vált.

Mivel lakossága mindössze 1160 fő (2018-as adat), Óriszentpéter ma Magyarország második legkisebb városa.

2.2. Táj és tájhasználat-történet, mint tudomány

2.2.1. Oliver Rackham

Oliver Rackham a tájtörténet egyik legjelentősebb alakja, aki úttörő módon formálta a táj múltjának vizsgálatát. Rackham 1939.10.17-én született Angliában a Suffolk megyei Bungay varoskában. Már gyermekkorában megmutatkozott a természet iránti vonzalma. Tanulmányait a Norwichi királyi gimnáziumban kezdte, ahonnan 1958-ban felvételt nyert a

Cambridge-i Corpus Christi Főiskolába, ahol 1961-ben természettudományokból szerzett diplomát, majd később ugyanitt doktori fokozatot. Érdekességként említendő, hogy Rackham az akadémiai pályafutását fizika szakon kezdte, de később több cambridge-i tanszéken is megfordult. Terepi naplóját ma már kincsként őrzik és digitálisan archiválták. 1964 és 1968, továbbá 1972 és 1990 között a Botanikai Tanszéken folytatott kutatásokat, 1968 és 1972 között pedig a Cambridge-i Növénynevelési Intézetnél dolgozott. Ezt követően 1988 és 2000 között a Földrajz Tanszékhez került, ahol később a munkájáért professzori címet kapott. 2006-ban a Növénytudományi Tanszék történelmi ökológia tiszteletbeli professzorává, 2010-ben pedig a Cambridge-i Centre for Landscape and People tiszteletbeli igazgatójává nevezték ki. Rackham egy igen aktív történelmi ökológus volt, akinek a fő érdeklődési köre a Brit erdők funkciója, történelme és kezelése volt. Élete során (már egészen fiatal korától haláláig) rengeteg jegyzetet készített, amikben feljegyezte az otthona körüli és az utazásai során látott növényeket, de még az aktuális időjárási viszonyokat is. A Cambridgeshire-i Hayley Woodon végzett kutatásaiból elindulva kidolgozta az ősi erdő fogalmát, amely gazdag növényfajokban, és hagyományos módszerekkel kezelik. Az 1980-ban készült (*Ancient Woodland, its History, Vegetation and Uses in England*) könyve eredményeként az ilyen területeket elismerte a Brit erdészeti bizottság és még a tervezési jogszabályokba is bekerültek. Ezek a változások segítettek átformálni az erdőgazdálkodási ágazat nézőpontját az erdők védelmét érintően. Rackham a hagyományos gazdálkodási technikák, például a sarjgazdálkodás megőrzése mellett érvelt, hogy a fény beengedje a gyepszint diverzitását. 1986-ban kiadta a *The History of the Countryside* írását, melyet néhányan a legnagyobb művének tartanak és amelyet a brit táj őskortól napjainkig tartó, 400 oldalas, lenyűgöző beszámolójaként jellemeztek, fejezetekkel az erdőktől és sövényektől a mocsarakig és a tengerig. A könyv számos irodalmi díjat nyert. A másik legfontosabb munkássága a *Trees and Woodland in the British Landscape* (Rackham, 1976, 1990) című műve mérföldkőnek számít, hiszen bemutatta, miként tükröződik a társadalmi-gazdasági fejlődés és a gazdálkodás története a brit táj szerkezetében. Rackham nézete szerint a táj nem csupán természeti háttér, hanem egyfajta történelmi dokumentum, amely az évszázadok során folyamatosan formálódott (Rackham, 1986). Jelentősége abban rejlik, hogy a brit tájak szerkezetét a természeti és emberi hatások együttes eredményeként értelmezte, ezzel ösztönözve a táj múltjának összetett vizsgálatát. Rackham ezen műve megalapozta a Táj-történet, mint tudományág kialakulását, és nemzetközi terjedését. Oliver Rackham 2015-ben egy rövid betegséget követően 75 éves korában hunyt el.

2.2.2. Nemzetközi és hazai fejlődés

A tájtörténet tudományának kialakulása a 20. század közepére tehető, amikor Nyugat-Európában, és különösen Oliver Rackham munkássága nyomán Nagy-Britanniában az interdiszciplináris megközelítés vált uralkodóvá. Az interdiszciplináris módszerekkel és gondolkodással a botanikai, történeti, régészeti és térképészeti módszerek összekapcsolásával lehetővé vált a tájak bonyolult és összetett múltjának feltárása és azok vizsgálata (Rippon, 2004; Muir, 2000). A tájhasználat-történet célja alapvetően nem csupán az, hogy vizsgálataival ismertesse és dokumentálja a múltbéli állapotokat, hanem hogy ezzel a tudással segítse a jövő tájhasználati döntéseit. Ezen szemléletmód kialakulásában a természetvédelmi szempontok is fontossá váltak, különösen az 1970-es évektől kezdődően – például 1972-es Stockholmi konferencián, ahol a résztvevő országok nyilatkozatot fogadtak el a környezetvédelem alapelveiről és annak nemzetközi feladatairól.

A tájhasználat-történet, mint tudományág fejlődésében nemzetközi példaként említhető a franciaországi bocage tájak történeti struktúrájának kutatása, amely során feltárták a sövények, a fasorok és a dűlőutak hálózatának középkori eredetét. A bocage tájakon általában a legeltetés volt a domináns földhasználati mód (Muir, 2000). Rippon Stephen 2004-ben készített egy gyakorlati útmutatót, amely lépésről lépésre bemutatja, hogyan kell a táj vizuális, történeti és térképészeti jeleiből kibontani annak múltját. Rippon úgynevezett interdiszciplináris, azaz több tudományágat/szakterületet összefogó, azok közötti kapcsolatra alapuló módszert alkalmaz. Ilyen módszerek a terepi felmérések, a történeti térképek, dokumentumok vagy éppen a hely- és földrajzi nevek vizsgálata. Rippon módszereivel Németországban a határerdők és mezsgyék múltját rekonstruálták, különös figyelemmel a középkori birtokhatárookra. Rippon művében az olaszországi tradicionális mezőgazdasági tájak – például a toszkán szőlőművelés – történeti vizsgálata jól mutatja, hogyan őrizhetik meg a tájak az emberi tevékenység hosszú távú lenyomatát. Skandináviában a történeti legelőgazdálkodás és erdei pásztorkodás nyomai kerültek előtérbe a tájtörténeti kutatásokban (Rippon, 2004). Az Egyesült Államokban a kulturális tájak védelme során egyre inkább figyelembe veszik a történeti tájelemeket, például az Appalache-hegységben fennmaradt hagyományos földhasználati rendszereket.

Hazánkban a tájtörténet fejlődése a történeti földrajz, a néprajz és a régészet eredményeire épült. A 20. század második felétől kezdve Magyarországon is egyre elterjedtebb lett a tájhasználat-történet vizsgálati módszereinek alkalmazása. Több figyelem irányult a történeti településszerkezetek – például az Órség és Göcsej szeres falvainak –

múltjára. Magyarországon ebben az időben már több kutató is tájhasználat-történet módszereivel vizsgálta a történelmi tájak múltját. Dömötör Tekla magyar néprajzkutató 1983-ban kiadott „Néprajzi tanulmányok a magyar tájról” című kötetében a magyar táj néprajzi örökségét mutatja be. Könyvében a magyar tájat néprajzi megközelítésből vizsgálta, amelyben a természeti, környezeti és emberi kapcsolatot tette a középpontba. Dömötör a vizsgálataiban interdiszciplináris módon a terepmunkák, a történelmi források/térképek, illetve a korábbi kutatások eredményét vonta össze. Műve nagyon hasznos a hagyományos tájhasználat kutatásában, továbbá a táj- és örökségvédelem szemléletének a formálásában (Dömötör, 1983).

Fügedi Erik 1980-ban megjelent művében „A középkori magyar falurendszer” a középkori Magyarország falvainak kialakulását, fejlődését és típusait vizsgálta. Főbb témakörei között voltak a honfoglaláskori, illetve Árpád-kori települési formák, úgy mint szállások és szórványtelepülések. Fügedi könyvében vizsgálta településformákat is, így többek között a halmazfalu, a sorfalu, a hollókői szalagtelkes falut és Őrség, illetve Göcsej szerves településeit is. Módszertan szerint Fügedi történelmi forrásokra – oklevelek, urbáriumok, adóösszeírások, régészeti leletekre és korabeli térképekre – alapozza kutatásait. A középkori magyar falurendszert vizsgáló történelmi elemzéseit feltárták a tájhasználati formák és a társadalmi szerkezet összefüggéseit (Fügedi, 1980).

A technológia fejlődésével és a számítógépek egyre nagyobb térnyerésével jelentős előrelépést jelentettek a történelmi erdőfeltárások, a katonai felmérések térképeinek elemzése és a légifotók alkalmazása a tájszerkezet változásainak feltárásában. Földrajzi és néprajzi vizsgálatok eredményét történelmi forrásokkal ötvözve készült Tóth Albert „Tájtörténet és természetvédelem Magyarországon” könyve 2015-ben. Tóth a könyvében a kutatásain keresztül a magyar táj történelmi fejlődését és ennek természetvédelmi jelentőségét igyekezett bemutatni. Vizsgálataiban szerepeltek a magyarországi hagyományos gazdálkodási formák mint az erdő- és legelőgazdálkodás vagy a vízhasználat tájalakító hatásainak a kutatása, de vizsgálta továbbá a tájvédelem és a természetvédelem kapcsolatát, valamint a tájtörténelmi szemlélet jelentőségét a védett területek kezelésében. Tóth könyvében leírja a hagyományos legeltetés és kaszálás természetvédelmi értékeit és említést tesz a Hortobágy, a Kisalföld, a Őrség és a Bükk tájtörténetére. Napjainkban Tóth Albert könyve alapvető olvasmány mindazok számára, akik a természetvédelem, a tájgazdálkodás és az örökségvédelem területén dolgoznak (Tóth, 2015).

A magyarországi tájhasználat-történet példaként említhető a Duna–Tisza köze tanyavilágának vizsgálata, amely feltárta a hagyományos külterjes gazdálkodás nyomait, vagy

a Tihanyi-félsziget történeti tájelemeinek feltérképezése, aminek folyamán a félszigetet 1952-ben védetté nyilvánították és ezzel itt alakult meg hazánk első tájvédelmi körzete. Továbbá ezek az eredmények nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy jelenleg a terület az UNESCO világörökségi várományosi listáján szerepel.

A tájtörténet fejlődése napjainkig folytatódik, egyre hangsúlyosabb szerepet játszva a természetvédelmi és tájhasználati tervezésben. A múlt földhasználati módjainak megértése segít a biodiverzitás megőrzésében, hiszen a hagyományos tájszerkezetek fennmaradása kulcsfontosságú az élőhelyek sokféleségének fenntartásában (Tóth, 2015). Ma már digitális térinformatikai eszközökkel, 3D modellekkel és archív adatok integrálásával készülnek történeti tájrekonstrukciók, amelyek új dimenziót nyitnak a kutatásokban. A tájtörténet nem csupán tudományos diszciplína, hanem a környezeti nevelés, az örökségvédelem és a helyi identitás erősítésének eszköze is.

2.2.3. Eörségnek Leírása – Zakál György

Hazánk első néprajzi tájmonográfiáját az Eörségnek Leírása címmel 1818-ban Nemes-Népi Zakál György írta meg, mely műve a legelső teljes leírása az Örségnek. Zakál György 1761. október 11-én született Senyeházán (ma Bajánsenye) szerény jobbágycsaládba. Édesapja Zakály Ferenc és édesanyja Pongrácz Judit az Örségben elterjedt nagycsaládban éltek a nagypapa, Zakály János jobbágytelkén. Amennyire rekonstruálható, a szülői ház egy apró boronaeépület volt a Kerkáskápolna felől érkező út mellett. Mivel a Türelmi rendelet előtti (1781) hat évtizedben az örségi gyermekek iskoláztatása elé számtalan akadály gördült, így a gyerekek az alapfokú ismereteket leginkább az Örségen kívül, a göcseji Kustányszegen szerezhettek. Zakál György iskolaéveiről semmilyen adat nem maradt fenn. 1788-ban született első fia, György. Az 1790-es években az Örség jogi úton való felszabadulása nagy perének előkészítőjeként és szervezőjeként lépett elő. A per a Jakobinusok kivégzését követően, 1795-ben megfeneklett. Zakál élete hatalmas fordulatot vett amikor 1798-ban az Örség nagy ellenségének, a Batthyány grófoknak a szolgálatába állt. A magasztos célokért küzdő fiatal 37 éves Zakálból uradalmi alkalmazott, mégpedig erdőispán lett, ráadásul a saját sorstársainak a foggal körömmel védelmezett erdeiben. Zakál számára a jobbágyorsból törvényes úton próbálkozó kitörés esélye elillant, ugyanakkor célját nem adta fel, gondolta elérhető ez fortéllyal is. Zakál az útjai során észrevette, hogy a környező Zala vármegyei településeken nagyon sok nemes család él, akiknek a neve hasonlít az övére. Nemesnépen emlékezet óta éltek nemes Zakálok, sőt még egy nemes Zakál György is élt ekkoriban. A

Senyeháti két Zakál, apa és fia ekkor iratokat és anyakönyveket kezdtek keresni, hogy igazolják a nemességüket. 1809. július 14-én Pesten kihirdették a Zakálok nemességét. Sajnos később a nem meglepő módon saját boldogulásával elfoglalt, Batthyányiak szolgálatában álló erdőispánra már nem számíthattak a sorstársai a Batthyányiak ellen vívott jogi harcban. Szinte minden Őrségi gazda Zakál ellenségévé vált és azt állították, hogy az ispánsága előtt senki sem háborgatta őket az erdők használatában. Saját szülőfalubeliei azt állították, hogy aki közülük fából szükséget szenvedett, annak az erdőispán úgy adott vágási engedélyt, hogy azt Zakálnak végzett robotmunkás napokkal válthatja meg. A sok viszály és a kitörni készülő vihar elől végül 1818-ba fiához Pestre költözött és összesen négy hónap alatt 57 éves korában megírta művét az Eörségnek Leírását. Négy év múlva 1822-ben szülőföldjén Senyeházán hunyt el 61 éves korában.

Műve a dolgozat szempontjából jelentős, mert abban részletesen ír magáról az Őrségről és az általam vizsgált településről, Őriszentpéterről is. Zakál leírása egyszerre történeti visszatekintés és a 19. század eleji állapotoknak a rögzítése, így a település képe nemcsak helyi jelentőségű, hanem az egész régió történeti fejlődésének kulcsfontosságú bizonyítéka. A könyvet három részre osztja az író: az első részben az Őrségi tartomány fekvéséről, a földjeiről és annak terméséről ír. A második (és egyben legrövidebb) részben az Őrség történelméről értekezik. A harmadik részben az Őrség lakóit, azok szokásait és nyelvjárását vizsgálja és írja le. Az egész műből számomra az első rész lesz a legérdekesebb. György leírása szerint az Őrség tartománya az ország nyugati részén, Vas vármegyének déli részén helyezkedik, nyugat felől az osztrákok szomszédságában. Kelet felől határos Zala vármegyével és a Nevezetes Ramocsai Helységgel, ahol többnyire nemes birtokosok vannak. Északról határos Viszáki, Kondorfai és Farkasfai helységekkel. Déli irányból Szardahellyel, majd Zala vármegyével és Haritsai pusztával (Zakál, 1818). Zakál leírása alapján az Őrségben az „Eleitől fogva” itt található 18 darab kisebb-nagyobb település, melyek a következők: Zalafeő (Zalafő), Eörzent Péter (Őriszentpéter), Ispánk, Külseő Rákos (Külső Rákos, de később a felsorolásban már Kis Rákos néven említi), Zakniér (Szaknyér), Belseő Rákos (Belső Rákos, a felsorolásban Nagy Rákos néven tűnik fel), Pankasz, Zatha (Szatta), Kerkás Kápolna, Bajánháza, Sanaiháza (Senyeháza), Dávidháza, Kothormán (Kotormány), Hodos, Kapornak, Kercza (Kerca), Szomorócz (Szomoróc) és Bükkallia (Bükk-alja) (Zakál, 1818).

A szerző ezek után pár sorban jellemzi mind a 18 települést fekvése, lakossága, eseményei/szokásai és említésre méltó temploma szerint. Őriszentpétert a következőképpen írja le: *„Szalafőtől téli napkeletre esik. Őriszentpéter, amely ez előtt mintegy 13 esztendővel (1805-ben) mező városi rangot kapott, ámbár igen kevés szabadsággal, azóta nevezetes*

marhavásárokat tartanak itt. A települést 82 gazda lakja, és 8 szerré oszlik fel, melyek a következők: Köserü Szer, Baksa Szer, Kováts Szer, Siskaszer, Kastélyszer (hol régi Öröknek kastélya volt), Galamboszer, Baboszer (itt nemes birtokosok laknak) és végül Alszeg” ... „Itt a szerek és házak még jobban el vannak szórva, mint Szalafön úgy, hogy némely szer a másikhoz majd fél órányi gyaloglás” ... „Határos dél felől Sanyaházi, napkelet felől pedig Rákosi helységek mezeivel. A földje hasonlóképpen hegy völgy fenyveses, valamivel talán még jobbatska mint a Zalafői föld. A Zala keresztül szeli a települést. Innen észak és keletközi szomszédságába esik Ispánk.” (Zakál, 1818).

A leírásból kiderül, hogy Óriszentpéter 1805-ben mezővárosi rangot kapott, de mégsem rendelkezett önálló közigazgatással. Az állattartás hagyományára utalhat az, hogy rendszeresen híres marhavásárokat tartanak a településen. A leírás szerint 1818-ban a településen 82 gazda él feltehetően a családjaikkal, ugyanakkor az 1784–1787-ben tartott népszámláláson még 98 házban 108 család élt, tehát a népesség bizonyosan csökken a 20 év alatt. Ahogyan az őrségi települések esetében hajdan lenni szokott Óriszentpéter is szerekre oszlik. Ezek a szerek pedig néha igen nagy távolságra esnek egymástól, a leírás szerint Óriszentpéter esetében a két egymástól legtávolabbi szer fél órányi gyalogútra van. Zakál meggyőződése szerint az Órségi tartomány ugyan hegyes-völgyes, de a környező területeknél jelentősen szebb és több tájértékkel rendelkezik. A Sanyaházi, Bajánházi és Kerkás Kápolnai helységek északi határai síkfelületet alkotnak, ellenben valamelyest déli irányban lejtnek, mert az itt összegyűlt esővizek mind a Kerka patakba folynak. Azt már Zakál is feljegyezte, hogy az Órségben szerte sárga agyagos talaj van, melyen a leírása szerint szórtan helyenként pedig összekötve találhatóak fenyvesek, erdők, „*csarittok, harasztok, tüskések és bokrosok*”. Ezek között a laposabb helyeken találhatóak a szántók. A völgyekben és a patakok szomszédságában pedig a kaszálórétek kaptak helyet. A szeres településekhez jellemzően az Órségben a házak néhol hegyes-dombos helységekben olyannyira szórtan helyezkednek el, hogy ugyanazon településbéli szomszédok távolabb vannak egymástól, mint a szomszéd településtől. A síkabb területeken mindazonáltal rendszerezettebben vannak a házak. Gyakori jelenség, hogy a szereken élő gazdáknak csaknem minden földje, rétje és erdeje a háza körül található. A terület legnevezetesebb hegyein változatosan gazdálkodtak az itt élők. A Kis-hegyen, mely Dávidháza és Kercza határa mellett állt nagyon jó bor termett, ugyanakkor a Kercza másik oldalán található Harsai-hegy terméketlen. Az Órségen keresztül számos folyó halad át. Ezek nagy részén malmokat állítottak a helyiek.

A Kerka patak összesen 5 malmot hajtott, ugyanakkor híres volt a hirtelen áradásairól is, ami dűlőket és réteket öntött el, nagyobb zivatarok esetén a falukba is behatolt.

A Zala patak a gyenge vízhozama miatt már nem hajt majmot. Zakál leírása alapján ugyan régen volt rajta a Rákosi Sáska családnak egy malma, de az elpusztult. Innen írta fel Zakál a mondást: „*Elpusztult, mint a Sáskák malma*”. (Zakál, 1818).

Hogy választ kapjunk arra a kérdésre, hogy mi lehetett az őrségi szeres települések átalakulásának az oka, érdemes a területet összehasonlítani Gyimessel, ahol a mai napig megtalálhatóak a szeres települések nyomai.

Az Őrség és Gyimes térsége részben hasonlít egymásra, mindkettő olyan történeti-táji egység, ahol a természetföldrajzi adottságok és a történeti folyamatok sajátos településformákat alakítottak ki (Bartha, 1998).

Az Őrségben a szeres településszerkezet volt a meghatározó forma, amelyre az egymástól távol elhelyezkedő, ugyanakkor összetartó szerek voltak jellemzőek. Ezek a kis közösségek a dombhátak és völgyek mozaikos rendszerében helyezkedtek el, és hagyományos gazdálkodásuk szorosan illeszkedett a táj adottságaihoz (Kósa, 1981). Ezzel szemben a 18. század eleji betelepüléseknek köszönhetően Gyimes térségében a Keleti-Kárpátok szűk völgyeiben tanyaszerű, szétszórt településhálózat alakult ki. A települési szerek elszigetelten, a hegyek közé ékelődve helyezkednek el és az egyes családok gazdasági önellátásra épülő gazdálkodást folytattak (Tánczos, 2001). Mindkét táj esetében megfigyelhető, hogy a természetföldrajzi környezet főképpen a domborzat és a magassági mozaikosság alapvetően befolyásolta gazdálkodási formák kialakulását és fennmaradását (Tóth, 2004).

Az Őrségben a 19–20. század fordulójától kezdődően megindult az ipari forradalom, a gépesítés és az intenzív nagytáblás gazdálkodás, aminek a helyi táji adottságok nem kedveztek, ezért a szeres településszerkezet fokozatosan átalakult és részben eltűnt. Ennek okai főként a gazdasági modernizációban és a közlekedési infrastruktúra fejlődésében keresendők (Keresztes, 2005).

A korábban előnyt jelentő szórt szeres elrendezés, ami lehetővé tette az önellátást a modern viszonyok között elavulttá vált. A nagyobb települések és városok megerősödése és a hozzájuk vezető modern közlekedési infrastruktúra a periférikus szerek fokozatos kihasználatlanságához vezetett. Mindenki, aki tehetett a nagyobb városokba járt munkát keresni, hisz a nagyüzemi gazdálkodással a szerek nem voltak képesek felvenni a versenyt. Az elvándorlás, a mezőgazdaság szerkezetváltása következtében a szeres településszerkezet napjainkra leginkább történeti és helynévi örökségként maradt fenn például utcanevek formájában (Csapó, 2010).

Gyimes ezzel szemben megőrzött számos hagyományos települési és gazdálkodási elemet. Magashegységi fekvése, nehéz megközelíthetősége elzárja a nagyobb városoktól, ami

lassította a modernizációs folyamatokat és az elvándorlást is (Tánczos, 2001). A tanyaszerű szórványtelepülések gazdasági alapját továbbra is a hegyi állattartás és a szénakaszálás adta, amihez nélkülözhetetlen volt a szétszórt parcellarendszer fenntartása. A gyimesi kultúrában a szerek a lejtők alján helyezkednek el és a lejtő fele parcellás módon vannak a területeik. A szer mellett a legelő van, onnan felfelé az úgynevezett belső kaszálók, amiket trágyáznak, a belső kaszáló felett a külső kaszáló van, majd ezt a szántók követik. A kaszálást korábban kézi kaszával végezték, de mára ezt átváltották az alternáló kaszák, melyek gyorsabban dolgoznak, de technológiájuk révén kíméletesek.

3. A VIZSGÁLATOK MÓDSZEREI

A hagyományos településszerkezetek vizsgálata alapvető fontosságú a tájhasználat történeti folyamatainak és az emberi tevékenység tájalakító hatásainak megértésében. Az Órség, ezen belül Óriszentpéter szerves településszerkezete a tájhasználat, a társadalmi és a gazdasági változások különleges példája, hiszen a szerek elhelyezkedése, mérete és funkciója a történeti korok során szorosan összefonódott a természeti adottságokkal, a földhasználattal és a népesség életmódjával. A történeti források és térképek feldolgozása közben lehetőségem volt arra, hogy a település szereinek átalakulását időben és térben is nyomon követhessem, és feltárjam a változások mögött meghúzódó folyamatokat. Az óriszentpéteri településszerkezet változásának vizsgálatát először a táj változásainak vizsgálatával kezdtem. Irodalmi forrásként a Dr. Saláta Dénestől kapott Nemes Népi Zakál György Eörségnek Leírása (1818) (Zakál, 1818) volt nagy segítségemre, miként a szerző részletesen bemutatja a 19. századra jellemző Órségi tájat és az azon folytatott hagyományos tájgazdálkodási formákat.

Óriszentpéter történelméről az irodalmi forrásokon kívül az Óriszentpéter város önkormányzatának honlapján röviden, de lényegre törően írnak, ezért forrásként használtam az ott leírtakat (<http3>).

A szakdolgozatom témájának az alapját irodalmi és térképi elemzések képezték. A történeti háttér és a településszerkezet fejlődésének megértéséhez elsősorban szakirodalmi forrásokra, korabeli leírásokra támaszkodtam. Balázs Pál munkássága kiemelten fontos a területet illetően, hisz már doktori disszertációjában is az Órség tájváltozásait kutatta (Balázs, 2017). Balázs Pál részletes történeti és térbeli elemzést írt az Órség tájváltozásairól, módszertana a múlt és a jelen összevetése térképezési módszerekkel (Balázs, 2017). Balázs Pál doktori disszertációjában használt térképi lépéseket vettem alapul. Megkerestem a területről készült történeti térképeket, majd a korábbi, archív légifelvételek és műholdfelvételek. Ezeket pedig összehasonlítottam a mai ortofotókkal, és aktuális műholdképekkel. Kiegészítő adatokat pedig (domborzat, erdőborítás stb.) a MePar térképeiről szereztem. Összegezve a dolgozat elkészítéséhez, valamint Óriszentpéter településszerkezetének bemutatásához különböző korú és eredetű térképi, valamint távérzékelési forrásokat használtam fel.

A történeti térképek közül az Első, a Második és a Harmadik katonai felmérések során készült térképeket, valamint a II. világháború idején készült topográfiai térképet vettem alapul. Ezek forrásai a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Térképtára, valamint az Arcanum

Adatbázis Kft. digitális kiadásai voltak (Arcanum 2004; Tímár et al. 2006; Biszak et al. 2007; Tímár et al. 2008). A vizsgált térképszelvények a következők voltak:

- Első katonai felmérés (1782–1785): II/10. és III/11. szelvények, 1784, eredeti méretarány 1:28.800;
- Második katonai felmérés (1819–1869): XXI/56–57. szelvények, 1853–1858, eredeti méretarány 1:28.800;
- Harmadik katonai felmérés (1869–1887): 5257/3. szelvény, 1879, eredeti méretarány 1:25.000;
- II. Világháborús topográfiai térkép (1941): 5257/NY szelvény, 1941–1944, eredeti méretarány 1:50.000.

A történeti térképek mellett archív légifelvételek és műholdas felvételek is szerepet kaptak a vizsgálatban. Az archív légifotókat a Földmérési és Távérzékelési Intézet Digitális Légifotó Archívumából (fentrol.hu) szereztem be, míg a műholdfelvételeket a Google Earth program segítségével elemeztem. Emellett felhasználtam az 1960-as évekből származó CORONA kéműhold felvételeket is, amelyek online formában az Arcanum Adatbázis Kft. és az Interspect Kft. együttműködésében érhetők el. Ezek a felvételek sajnos csak korlátozottan voltak hasznosak az 1960–1970-es évek tájszerkezeti viszonyainak és a település környezetében lezajlott tájhasználati változások feltérképezéséhez.

Az egyes időmetszetek térképi és távérzékelési adatait ellenőriztem. Ennek során vizsgáltam a szerek beépítésének változását, a megfigyelhető művelési ágak átalakulását úgy, mint az erdőhasználatot és a legelők méretének módosulását. Az térképek és a fényképek értékelése során különösen figyeltem azokra a táji elemekre, amelyek eltűnése vagy megmaradása a szeres településszerkezet szempontjából jelentőséggel bír.

A feldolgozás eredményeként kirajzolódott az Óriszentpéterre jellemző, hagyományosan szeres településszerkezet fokozatos átalakulása, amely a 20. század folyamán a tájhasználat intenzívebbé válásával, a mezőgazdasági művelés átrendeződésével és a modern infrastruktúra megjelenésével vált egyre hangsúlyosabbá.

A vizsgálat irodalmi háttérét több hazai és nemzetközi szakirodalom biztosította. A magyar településszerkezetek fejlődését és átalakulását Fügedi (1980), Bartha (1998), valamint Csapó (2010) munkái alapján értelmeztem. A településföldrajzi és történeti földrajzi összefüggéseket Tóth (2004) és Dömötör (1983) művei segítették megvilágítani. Az Órség sajátos társadalom- és településszerkezeti viszonyainak megértésében alapvető szerepet

játszott Kósa (1981) néprajzi tanulmánya, Nagy (1940–1941) terepkutatásai, valamint Keresztes (2005) társadalomföldrajzi elemzése, amelyek közvetlenül is foglalkoznak Óriszentpéter történeti és kulturális fejlődésével.

A magyar tájfejlődés nemzetközi kontextusba helyezését Rippon (2004), Muir (2000) és Rackham (1976, 1986, 1990) munkái segítették, akik az angol táj- és településszerkezetek történeti elemzésén keresztül mutatják be a tájhasználat hosszú távú folyamatait. Kutatásaikat interdiszciplináris módszerekkel végezték, azaz vizsgálataik több tudományágat/szakterületet összefogó, azok közötti kapcsolatra alapul, mint például térképek és irodalmak összevetése. Ezek a kutatások módszertani szempontból is hasznosak voltak, hiszen irányt mutattak a történeti térképek és távérzékelési adatok összevetésére épülő tájrekonstrukciók elvégzéséhez.

A vizsgált térség természetföldrajzi sajátosságait Dövényi (2010) „Magyarország kistájainak katasztere” című műve alapján dolgoztam fel, míg az Órség mezőgazdasági hagyományainak és gazdálkodási formáinak múltbeli jellemzőit Belák (1963) írása alapján ismertettem. A népi kultúra és a táji környezet kapcsolatát Tánzos (2001) munkája segített értelmezni.

4. EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELEÉSÜK

4.1. Katonai felmérések

4.1.1. Első katonai felmérés

1. ábra Első katonai felmérés (1763–1787) – forrás: Arcanum

A földhasználati és gazdálkodási módok alkalmazkodtak az elhelyezkedéshez. Az erdők kulcsszerepet játszottak az őrségi, s így az őriszentpéteri emberek életében is. A faházak, a kerítések és pajták építése az erdőkből származó faanyagra épült, melyet szálaló erőgazdálkodással termeltek ki. A mestergerendás házak például híresek voltak. Az alábbi térkép részleten, az első katonai felmérésen látható (1. ábra). Megfigyelhető, hogy a településtől délnyugatra erdőfoltok találhatóak, míg északkelet felé inkább legelők helyezkednek el. Az első katonai felmérésen látszik, hogy a szerek nem közvetlenül egymás mellett helyezkedtek el, voltaképpen az is megfigyelhető, hogy mind a Zala-folyó mentén, de attól valamennyivel távolabb vannak. Ez annak tudható be, hogy nagyobb esőzések után a folyó rendszeresen kiöntött a medréből, és a talajvíz is relatív magasan volt, így hát nem volt célszerű közvetlen a partra építkezni. Az erdők egyes részeit legeltetésre is használták, különösen a disznók makkoltatása tekintetében. Az Órség mezőgazdálkodása hagyományosan a természeti adottságokhoz igazodott, amelyek nem kedveztek az intenzív mezőgazdaságnak. A területen leginkább a dombokon rosszul művelhető pszeudoglejes barna erdőtalaj az

uralkodó. A dombos táj, a gyenge minőségű talajok és az enyhén savas homokos-agyagos talajréteg miatt az itt élők mindig is kisüzemi, önellátó gazdálkodást folytattak. Az állattartásnak nagy szerepe volt. Az olyan őshonos fajták, mint a racka és a cigája rendszeresek voltak a porták körül. A szereken élő emberek nagy gondot fordítottak a széna betakarítására, amely a téli állattartás elengedhetetlen része volt.

4.1.2. Második katonai felmérés

2. ábra: Második katonai felmérés (1819–1869) – forrás: Arcanum

A második katonai felmérésen (2. ábra) feltűnő lehet, hogy a Zala-folyó melletti területet – amit a folyó időnként elöntött –, azt világoskék színnel jelölték. Ez a terület gyakorlatilag alkalmatlan volt a mezőgazdálkodásra és nem is építkeztek ide. Amennyiben a térképet összevetjük az első felmérés térképével akkor megfigyelhető, hogy a két térkép készülte között eltelt 32 év alatt a szereken lévő házak száma a duplájára nőtt. Ebből arra is következtethetünk, hogy a lakosság is rohamos tempóban gyarapodott. Már az első magyar népszámlálás idején (1784–1787) Óriszentpéter településén 98 házban 108 család élt, ezzel összesen 669 főt számolt a település népessége (3. ábra).

VAS MEGYE									
Sor- szám	A helység neve	Jog- állása	Birtokos neve	Házak	Családok	Jogi népesség	Távol- levők (-)	Idege- nek (+)	Tényleges népesség
419	Óvár	k.	Batthyány József gr.	89	74	364	1	-	363
420	Óri Szent Márton	k.	Erdődy László gr.	35	40	214	-	-	214
421	Óri Szent Péter	k.	Batthyány Kajetán és János gr.	98	108	669	1	1	669

3. ábra: Első magyar népszámlálás 1784–1787 – forrás: Hungaricana

4.1.3. Harmadik katonai felmérés

4. ábra: Harmadik katonai felmérés 1869–1887 – forrás: Arcanum

A harmadik katonai felmérés során a domborzatot geometriai csíkozással ábrázolták, a Lehmann-féle csíkozás egy sajátos változatát alkalmazva (4. ábra). Újdonságként a második katonai felméréshez képest szintvonalakat is használtak. A harmadik katonai felmérésen jelölték meg először a településen belüli szereket: Templomszer, Alszeg, Keserű szer, Baksa szer, Siska szer, Galambos szer és végül keleten a Kovács szer. A szerek a neveiket az ott élő (vagy korábban élt) családokról vagy éppen az azok által végzett mesterségekről kapták. Ha valakinek a szerszámaival volt gond, akkor tudta, hogy a Kovács szerre kell mennie a megoldásért. Látható a fenti térképen, hogy az első katonai felmérés óta eltelt 100 év alatt a település minden irányba elkezdett kiterjedni, de talán a leglátványosabb a délnyugati terjeszkedés. Továbbá változást lehet látni a terület fás borítottságát illetően is – a délnyugati irányban a dombokon sötétebb színnel jelölt rész erdei vegetációra utal, míg a szürkés sárga szín északkelet felé a cserjés-bozótos jelölése. Jól látható, hogy ez a terület az első

felméréshez képest majdnem a felére csökkent. Ezekből következtethetünk arra, hogy az évszázad múlásával egyre jobban kezdtek felhagyni a hagyományos mezőgazdálkodással és inkább az erdei termékek felé fordulnak a környéken élők.

Az ipari forradalmat követően, mivel a táj sűrű lejtői és tala adottságai (talaj, domborzati viszonyok) nem tették alkalmassá az intenzív mezőgazdálkodásra, ezért a földművelés háttérbe szorult, és az emberek nagyobb városokba költöztek munkalehetőségeikért.

4.1.4. 1941-es katonai felmérés

5. ábra: Az 1941-es katonai felmérés – forrás: Arcanum

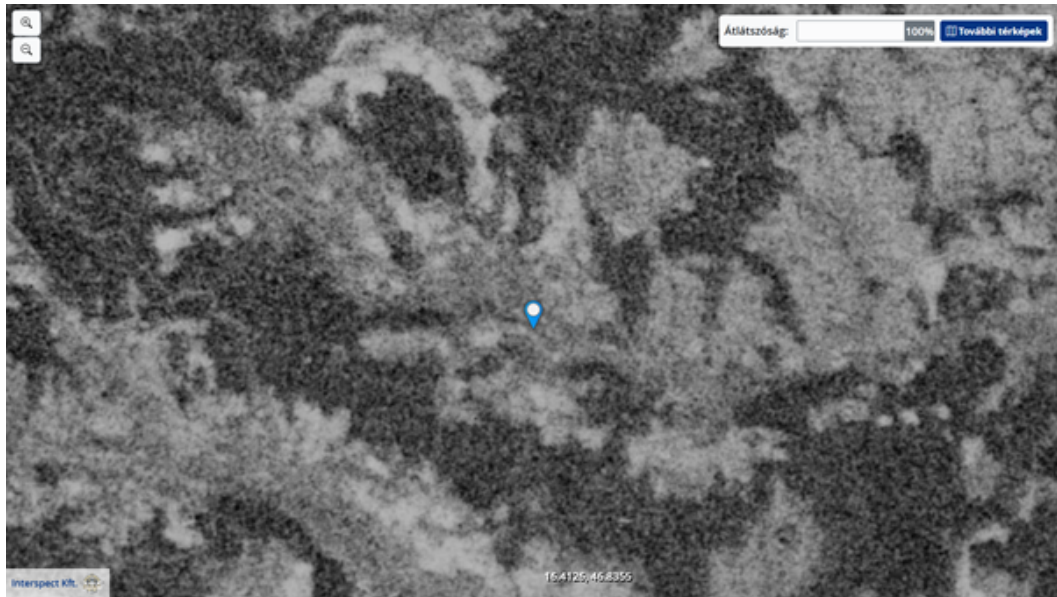
A második világháború idején készült (5. ábra) felmérésen nincs különösebb változás a vegetációt és a táj borítottságát illetően. Azonban a település elvárosiasodása nagyon is szembevetendő. A harmadik katonai felméréshez képest gyakorlatilag megduplázódott a házak és ez által a lakosság száma. A második katonai felméréssel egy időben volt az Őrségi Táj és Népkutató tábor, melyről Nagy Zoltán részletesen leírta az ott tapasztaltakat. Tőle tudjuk, hogy 1940-ben Óriszentpéter településén 168 db lakóház volt (Tóth, 1940–1941). Az 1941-es népszámlálás adatai alapján a lakosság 1472 fő volt (http 1.; 6. ábra). Ez a jelenség összefüggésben van azzal, hogy a 20. század közepére a mezőgazdálkodás iparosodásának köszönhetően a szerek egyre jobban funkciójukat veszítették, hisz a táj adottságai és a talaj miatt nem voltak képesek felvenni a versenyt a gépesített nagytáblás gazdálkodással. Mivel a megélhetést már nem a gazdálkodás jelentette, már nem volt szükség a házat körülvevő telekre, hiszen a konyhakerti önellátásra a kisebb szalagparcellák is elegendőek voltak. A

telkeket, szántókat kaszálókat szépen lassan beépítették. Szerencsére nem mindent épületet bontottak el, egyedi tájértékként még ma is sok lakó- és gazdasági épület tekinthető meg az Órségben.

170	Ólbó	1 152	528	189	414	21	973	-	56	3	59	48	1	10	-
171	Órimagyarósd	537	276	189	57	15	456	-	32	3	35	25	-	10	-
172	Óriszentpéter	1 472	619	239	558	56	867	-	270	23	293	124	-	164	5
173	Pankasz	658	416	93	142	7	382	-	79	8	87	43	-	44	-
174	Pácsony	627	255	139	224	9	534	-	21	3	24	19	-	5	-

6. ábra: Az 1941-es népszámlálás adatai – forrás: Hungaricana

4.1.5. 1960-as évek CORONA kéműhold felvétele

7. ábra 1960-évek Corona kéműhold felvétele – forrás: Arcanum

Az 1960-as években a CIA CORONA műholdakat rendszeresített, hogy elsősorban azokkal Oroszországot és Kínát ellenőrizze. Összesen több mint 800 ezer fénykép készült, melynek során Magyarországot is feltérképezték. Míg a fővárosról Budapestről részletes és éles fényképek készültek, addig az Őrségről készült fényképek nagyon rossz minőségűek (7. ábra), ezért sajnos ezekről a fényképekről nem lehet sok mindent megállapítani. A fenti fényképen a kék pont Őriszentpétert jelöli, de annak vonalait nem tudjuk megállapítani, legfeljebb az erdőborítottságról kaphatunk némi képet. Kivehető, hogy a Zala-folyó völgyében van a település. Ahogy az látható a pont körül csak kisebb egybefüggő erdőfoltok vannak, míg a nagyobb összefüggő erdők a településtől déli és északi irányba lévő dombháton terülnek szét. A mozaikosság ugyanakkor ezen a felvételen is szembetűnő (Balázs, 2017). A fénykép minősége miatt a vegetáció borítottságán egyebet nem tudtam megállapítani.

4.1.6. 1972-es légifotó

8. ábra: Óriszentpéter 1972-es légifelvétel – forrás: Fentrol.hu

A Lechner Tudásközpont légfilmtárában Magyarország összes településéről található legalább egy légifelvétel, amely az 1959 és 2008 közötti időszakban készült (<http5>). Óriszentpéterről az 1972-es évben készültek ortofotók, amelyek leginkább lefedik a települést (8. ábra). A településen ekkortájt már termelő szövetkezet (TSZ) működött. A fényképen északon, az egykori kovácsszer fölött láthatóak az Óriszentpéteri TSZ majornak (9. ábra) a hosszú épületei. Megfigyelhető, hogy a TSZ-től keleti irányban a korszakra jellemzően nagytáblás művelést folytattak. Az erdőfoltokat több helyen kivágták, helyükön mezőgazdasági művelést folytattak.

9. ábra: TSZ major, Vizi László felvétele 1970-ben – forrás: Hungaricana

4.2. Jelenkor

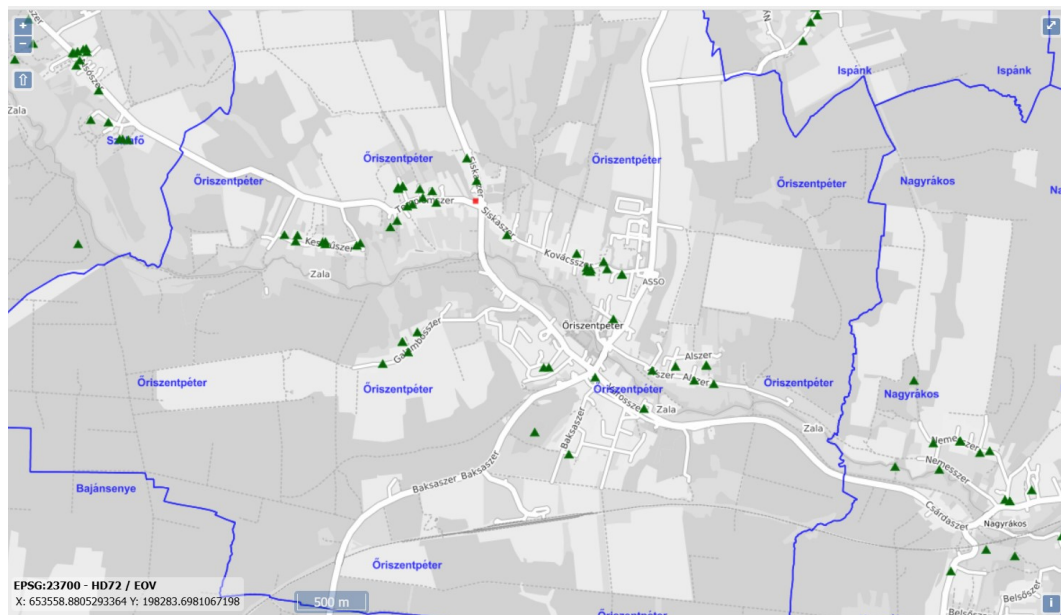

10. ábra: Óriszentpéter 2023-as műholdfelvétele – forrás: Google Earth

A fenti Google Earth képen (10. ábra) az egyik legszembetűnőbb változás az erdők térnyerése. Az 1970-es évekhez képest jelentősen növekedett a fás vegetáció területe, köszönhetően a TSZ megszűnésének és a mezőgazdálkodás visszaszorulásának. Összefüggő erdősávok haladnak minden irányából egészen a település központjáig, illetve egészen le a Zala folyó medréig. A táj szeldelt, változatosan mozaikos. Az hosszú erősávokat több helyen kaszálók és legelők, illetve egyéb értékes gyepek választják el. A település északi részén a Kovácsszer, a Siskaszer és a Templomszer utcákon a házak az utcák két oldalán húzódnak egymás mellett, míg a telkek hátsó részén kaszálók, legelők és vékony fás vegetáció egészen a Szala-patak (Zala) medréig húzódnak. Érdekes, hogy nyugaton a Keserűszer elnevezés fennmaradt, míg az előbb említett Kovácsszer, Siskaszer és Templomszer már csak utca névként maradt fent ott ahol ezek szerek eredetileg álltak.

Napjainkban Óriszentpéter Magyarország második legkisebb városa (<http3>). A település népessége a második világháború óta kétharmadára csökkent. A KSH adatai alapján 2022-es népszámlálás szerint Óriszentpéter lakossága 1083 fő (<http6>). Jelenleg a város teljes területe az Órségi Nemzeti park területén van, emellett a lakóterületeket Natura 2000 különleges madárvédelmi és Natura 2000 különleges élőhelyvédelmi területek veszik körbe, ezért ennek megfelelően leginkább hagyományos gazdálkodási formák az elterjedtek. Az érzékeny gyepeket kaszálással és legeltetéssel kezelik. Az Órségi Nemzeti Park területének 63 %-a erdő (Horváth, 2014). A felelősen gazdálkodó Órségi Nemzeti Park Igazgatóság saját kezelésű erdeiben a folyamatos erdőborítást biztosító természetközeli gazdálkodás

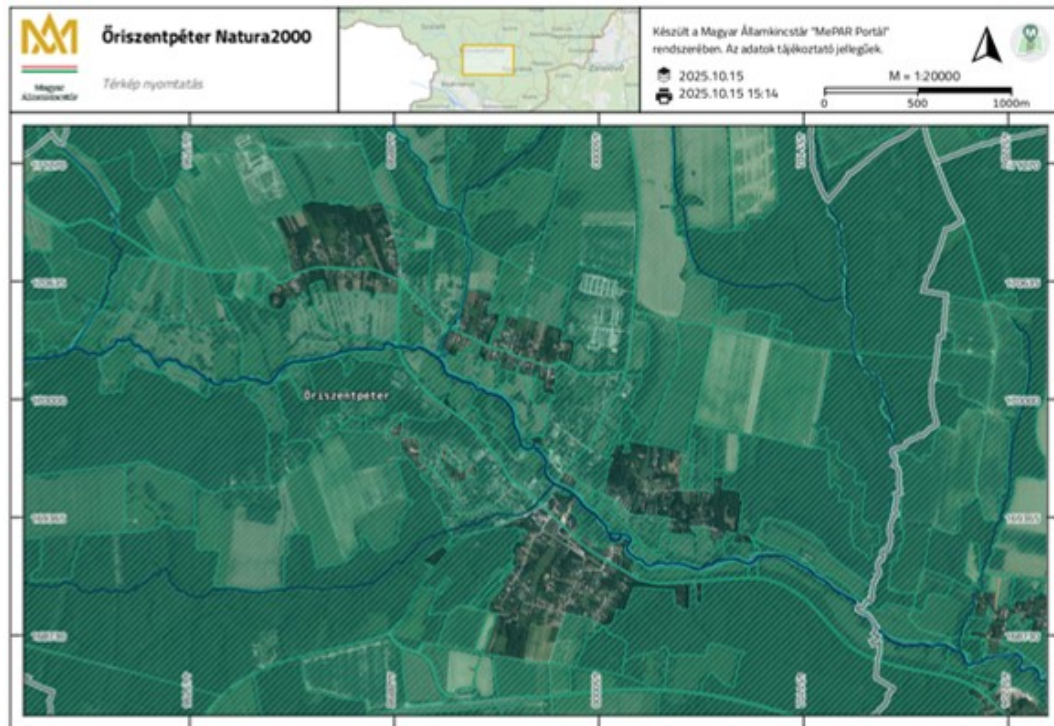
meghonosításán törekszik, hisz az erdők múltjában szerepe volt a kisparaszti szálalásos gazdálkodásnak, és ezen hagyományokat az erdőkezelés egyik mintájaként megőrzendőnek tartják (Horváth, 2014, http7). Nemes-Népi Zakál György 1818-as leírásában összesen 8 szer szerepelt, de később megjelent egy 9-ik szer is, mégpedig az Égészser. Sajnos ez a szer a katonai felméréseken nem került feltüntetésre. A google képeken, mint utcanév maradt fent a Baksaszer és a Galamboszer utcák között.

11. ábra: Egyedi tájértékek – forrás: OKIR TIR

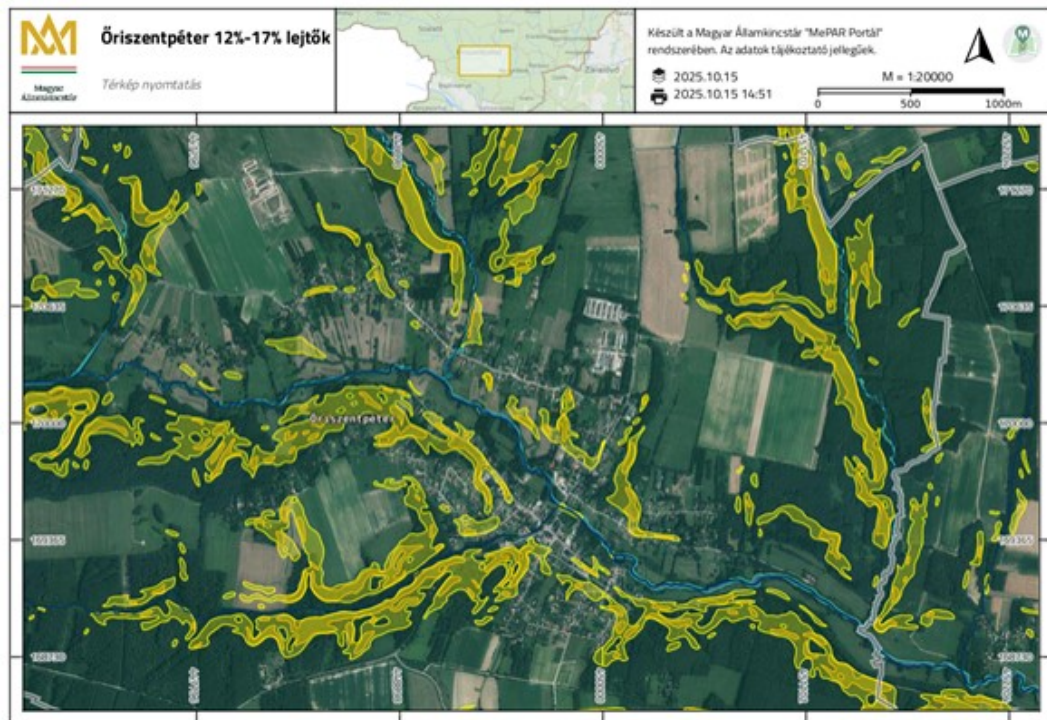
A település egykori szeres szerkezetére és annak jellegére mára már leginkább csak az utcanévek emlékeztetnek minket, amik a mai napig is büszkén viselik az egykoron itt élő családok szereinek a neveit. Az utcák elnevezésén kívül ugyanakkor a településen rengeteg gazdasági és lakóépület maradt fent az egykori szerekről. Ezek az épületek ma egyedi tájértékként tudtak fent maradni. A településen 46 darab egyedi tájérték található (11. ábra), mint például: istállóspajta, disznóól, boronapajta, kástu, kerekeskút, beépített előtornácos lakóház, lopott előtornácos lakóház, sokfás temető vagy éppen egy idős kocsányos tölgy.

4.3. MePAR adatok

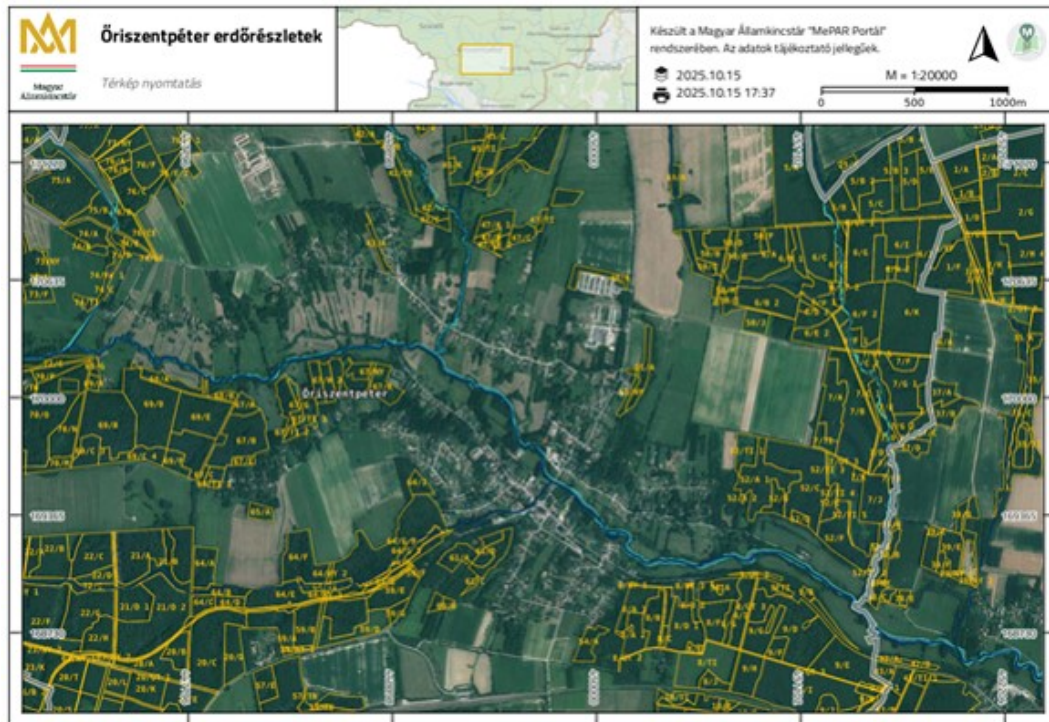
12. ábra: Natura 2000 különleges területek – forrás MePAR

Amint az a MePAR (Mezőgazdasági Parcella Azonosító Rendszer) rögzített adatok alapján jól kivehető (12. ábra), Óriszentpéter szinte teljes területe Natura 2000 különleges madárvédelmi és élőhelyvédelmi terület is egyben. Ez alól kivételt jelent a település négy belterületi lakott része. Ezek a területek összevetve az 1941-es katonai felmérés térképével, amin már jelölve voltak a szerek a következők: északnyugatra a Templomszer, mellette keletre közepén a Kovácsszer, kelten az Alszezszer, délen pedig a Piacszer. Ezeket a területeken ma kertek és kisparcellák hálózata van, tehát nincs nagyobb erdőfolt, sem pedig nagyobb összefüggő gyepterület. A fenti négy terület kivételével a település szinte teljes területén gyp- és erdőfoltok váltakoznak mozaikosan, ami rendkívül értékes élőhelyeket alkot. Mondhatni ez a fajta mozaikosság jellemzi az Őrségi tájakat.

13. ábra: 12% és 17% lejtők – forrás MePAR

A fenti Óriszentpétert bemutató térképrészleten világossárgával jelölt részeken 12%-os a lejtő, míg a sötétebb sárgával jelölt foltokban már 17%-os lejtő van (13. ábra). Látható, hogy az egész településre és még azon túlra is jellemző a „dimbes-dombos” felszín. A képen jól kivehető a Zala és a bele torkoló Csikó-völgyi és Cser-völgyi patakok vonulata. Látszik, hogy ezen patakok szélein rendszerint legalább 12%-os lejtő van, ami nehezen tette lehetővé a közvetlen partra építést. Nemes-Népi Zakál György könyvében úgy fogalmazott, hogy „Őrségnek tartománya, noha hegyes völgyes”. Zakál leírása alapján némely lakosnak csaknem minden földje, rétje és erdeje a háza körül található, „okozza és kívánja ezt a rendetlenséget a földnek az egyenletessége”. A fenti képről megállapítható, hogy ahol nincsen lejtő ott a lehetőségek szerint kaszálókat és legelőket tartanak fenn. További érdekesség, hogy a térkép alapján megállapítható az egykori szerek elhelyezkedése. Ezt a térképet összevetve a harmadik katonai felméréssel, láthatóvá válik, hogy a szerek a lejtők felett helyezkedtek el. Ezzel is védekeztek a magas talajvíz és a Zala-patak hirtelen áradásaival szemben.

14. ábra Erdőrészletek – forrás MaPAR

A térkép (14. ábra) egy mozaikos, erősen tagolt tájszerkezetet mutat. Amennyiben összehasonlítjuk a lejtőket ábrázoló térképet az erdőrézleteket mutató térképpel, akkor megfigyelhető, hogy a lejtős területeken túlnyomórészt az erdőterületek dominálnak, ami megfelel annak, hogy az Őrség 63%-án erdő vegetáció van (Horváth, 2014). A térképen a sárga parcellák szinte egésze erdőművelési ág alatt áll. A legtöbb erdő a településperemi dombháton és a völgyoldalakon található, összefüggő, ugyanakkor tagolt foltokban. Zakál György írásából kiderül, hogy az itt élők számára kulcsfontosságú volt az erdők használata. Az erdőtagok kis kiterjedésű, egymáshoz közel fekvő egységek, ami a kis intenzitású szálaló, természetközeli erdőgazdálkodás hagyományát őrzik (Horváth, 2014). A gyepterületek a völgytalpakon, enyhébb lejtőkön és erdőszegélyek mellett helyezkednek el, gyakran az erdőfoltok között húzódnak. A térképen jól látszik, hogy a gyepek nem összefüggő mezők, hanem szalagszerű, kis területű kaszálók és legelők. A gyepek eloszlása a hagyományos, extenzív állattartás és a kaszálásos gazdálkodás mintázatát követi. Az ezeken a területeken végzett hagyományos tájhasználat kulcsfontosságú a védett növényfajok és a természetközeli élőhelyek megőrzéséhez.

Összegezve a fentieket az Őrség tájhasználatát és gazdálkodását évszázadokon keresztül a szerves településszerkezet, valamint a természetföldrajzi adottságokhoz igazodó, extenzív jellegű gazdálkodás határozta meg. A térségre jellemző domborzat, az apró parcellákra tagolt határ, valamint a gyenge termékenységű, pszeudoglejes barna erdőtalajok

miatt a nagyüzemi növénytermesztés sohasem alakult ki. A helyi lakosság önellátó, kisparcellás gazdálkodást folytatott, amelyben a szántóföldi növénytermesztés, a gyümölcsöskertek, a kaszálók és az erdők mozaikszerűen kapcsolódtak egymáshoz. Az egyes szerekhez tartozó háztáji földek közvetlenül a porták körül helyezkedtek el, míg a távolabbi területek legeltetésre és kaszálásra szolgáltak. A hagyományos gazdálkodás meghatározó eleme az állattartás volt, amely elsősorban juhokra, szarvasmarhára és sertésre épült (Zakál, 1818). Az állattartás igényeihez szorosan kötődött a rétek és legelők fenntartása, amelyek szalagszerű, keskeny kaszálókként húzódtak a domboldalakon és völgyek mentén. Az állatok téli takarmányát ezekről a kaszálókról biztosították, így a rendszeres kaszálás nemcsak gazdasági, hanem tájfenntartó szerepet is betöltött. Az erdők többfunkciós hasznosítása szintén jellemző volt. Szálalásos gazdálkodással az erdőkből faanyagot szolgáltatottak az építkezéshez és a tüzeléshez, ugyanakkor legeltetésre és gyűjtögetésre is használták őket (Hotváth, 2014). A vízfolyások mentén malmok és rétek sorakoztak, ami jól tükrözi a vízjárta területekhez alkalmazkodó gazdálkodási gyakorlatokat.

A térképi és ortofotós elemzések alapján az Őrség tájhasználata az első katonai felmérés óta jelentős változásokon ment keresztül. Az 18–19. századi térképeken még jól kivehető a szórt, szeres településszerkezet, valamint az erdők, a rétek és szántók finom mozaikja. A 19–20. század fordulójára a beépített területek aránya fokozatosan növekedett, a házak száma emelkedett, ami a korábbi falusias térszerkezet sűrűsödését és a központi szerepkörök megerősödését eredményezte. Ugyanakkor a 20. század második felében a mezőgazdasági tevékenység visszaszorult, a gépesítés és az elvándorlás következtében a hagyományos földhasználati formák részben megszűntek. A korábban rendszeresen kaszált gyepek felhagyás következtében beerdősültek vagy cserjésedésnek indultak, ami a táj szerkezetének és élőhelyeinek jelentős átalakulását okozta.

A mai tájszerkezetet továbbra is a mozaikosság jellemzi, azonban funkcionális szempontból a hagyományos gazdálkodási rendszerek nagyrészt megszűntek. Az aktív mezőgazdasági tevékenység visszaszorult, a rendszeres kaszálás és legeltetés helyét sok esetben a spontán szukcesszió és az elhanyagolt gyepterületek vették át. Az erdőterületek aránya ugyan növekedett, de ezzel párhuzamosan csökkent a nyílt élőhelyek kiterjedése. A térség gazdasági profilja ma már elsősorban a turizmusra és a szolgáltatásokra épül, a

szolgáltatásokra épül, a

mezőgazdaság másodlagos szerepet tölt be. A védett természeti területek (Natura 2000 hálózat, Őrségi Nemzeti Park) azonban jelentős mértékben hozzájárulnak ahhoz, hogy a táj szerkezete és természeti értékei nagyrészt fennmaradjanak.

A hagyományos tájhasználati értékek megőrzése szempontjából kiemelt jelentőségű a múltban bevált gyakorlatok újjáélesztése. A kaszálórétek és legelők fenntartása extenzív, természetkímélő gazdálkodással, valamint a hagyományos állattartás újraélesztésével biztosítható. Ehhez elengedhetetlen a helyi gazdálkodók támogatása és ösztönzése, például célzott agrártámogatások és Natura 2000 kompenzációk formájában. Fontos a cserjésedő és az inváziós fajokkal terhelt területek kezelése, valamint a gyepterületek rendszeres karbantartása is. A táji és a kulturális örökség megőrzését közösségi programok, oktatási és turisztikai kezdeményezések is segíthetik, amelyek a helyi identitás megerősítését és a fenntartható tájhasználat társadalmi és főképpen gazdasági elfogadottságát szolgálják.

Nemes-Népi Zakál György „Eörségnek leírása” című műve egy nagyon részletes képet szolgáltat a múltbeli állapotokról, ugyanakkor teszi ezt kifejezetten könnyed, olvasmányos formában. Véleményem szerint Zakál munkásságát folytatni lehetne oly módon, hogy több mint 200 év elteltével hasonlóan felépítve el lehetne készíteni az Őrség jelenlegi leírását. A két teljes leírást összevetve egy még részletesebb képet kaphatnánk az Őrségben lezajlott táji, mezőgazdasági, kulturális és településszerkezeti változásokat illetően.

Összességében az Őrség tájának és gazdálkodásának történeti fejlődése jól példázza, hogy a természetföldrajzi adottságokhoz igazodó, hagyományos, kiscellás rendszerek milyen hosszútávon fenntartható és tájképi szempontból értékes mozaikot eredményezhetnek. Az elmúlt évszázad gazdasági és társadalmi változásai ezt a rendszert nagyrészt felbomlasztották, ugyanakkor a természetvédelmi oltalom, a helyi közösségek szerepvállalása és a hagyományos tájhasználati elemek tudatos újjáélesztése lehetőséget teremt arra, hogy a táj eredeti értékei ne csak fennmaradjanak, hanem a jövőben is a térség karakterének meghatározó részét képezzék.

5. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

5.1. Konklúziók

Az Órség és ezen belül Óriszentpéter településszerkezetének történeti vizsgálata egyértelműen rávilágít arra, hogy a térség tájhasználatára és települési formái szoros kölcsönhatásban fejlődtek a természeti adottságokkal, valamint a társadalmi-gazdasági változásokkal. A kutatás eredményei alátámasztják azt a szakirodalomban is gyakran megfogalmazott tételt, miszerint az emberi tájformálás és a környezet közötti kapcsolat a történeti korszakok során folyamatos, de nem lineáris folyamat volt (Rackham, 1986; Tóth, 2015). Az Órség szerves településszerkezete egy olyan egyedülálló történeti tájfejlődési modell, amely a természeti környezethez igazodó, fenntartható emberi jelenlétet tükrözi.

A történeti források és térképi elemzések alapján megállapítható, hogy az Órség hagyományos gazdálkodási és tájhasználati formái, mint a kisparcellás földművelés, a kaszálóréti gazdálkodás és az extenzív legeltetés hosszú távon hozzájárultak a táj mozaikosságához, ezáltal az élőhelyek diverzitásához is. Nemes-Népi Zakál György 1818-as részletes leírása már a 19. század elején hangsúlyozta, hogy a térség hegy-völgyes, fenyveses, kaszálórétekkel és patak völgyekkel tagolt jellege szoros összhangban állt az itt élők életmódjával (Zakál, 1818). Ezt a képet megerősítik a későbbi néprajzi és történeti földrajzi kutatások is (Fügedi, 1980; Dömötör, 1983), amelyek szerint az Órség szerei a domborzati adottságokat kihasználva jöttek létre, elkerülve az ártereket, miközben biztosították a mezőgazdasági termelés és az állattartás optimális feltételeit.

A térképek összevetése során jól kirajzolódott, hogy a szerves településszerkezet szerves egységet alkotott a tájjal. Az első katonai felmérés (18. század vége) térképei még világosan mutatják a szerek közötti távolságokat és az önálló, funkcionális egységeket, amelyekben a földhasználat szoros kapcsolatban állt a családi birtokkal. A 19–20. század fordulójára azonban a beépítettség növekedése, a közlekedési útvonalak átalakulása és a mezőgazdasági szerkezet modernizációja következtében a szerek fokozatosan elvesztették térbeli elkülönülésüket. A második és a harmadik katonai felmérések, valamint a későbbi légifotók tanúsága szerint Óriszentpéter térsége fokozatosan egybefüggő településsé vált. Ez a folyamat a 20. század második felében tovább erősödött, különösen a CORONA műholdfelvételek és az 1970-es légifotó tanúsága szerint. Az egykori szerek több helyen teljesen beépültek vagy funkciót váltottak. A tájhasználati változások mögött jól azonosíthatók a társadalmi és a gazdasági szerkezet átalakulásai. Az ipari forradalom, majd a

szocialista mezőgazdaság térhódítása alapvetően módosította az Őrség hagyományos gazdálkodási rendjét. A korábban önellátó, természethez alkalmazkodó gazdálkodás helyét fokozatosan átvette a nagytáblás művelés, amely a térség talaj- és domborzati viszonyaihoz kevésbé illeszkedett (Tóth, 2015). Balázs Pál vizsgálatai szerint a hagyományos szeres struktúrák eltűnése nem csupán településföldrajzi, hanem ökológiai következményekkel is járt (Balázs, 2017). A táj mozaikosságának csökkenése együtt járt az élőhelyek homogenizálódásával, ami hosszú távon a biodiverzitás csökkenéséhez vezetett.

A történeti és térképi adatok összevetése megerősíti, hogy az Őrség településszerkezete évszázadokon keresztül képes volt alkalmazkodni a természetföldrajzi adottságokhoz. A szerek dombháton való elhelyezkedése, a vízfolyásokhoz való viszonyuk és a környező rétek, erdők használata jól mutatja azt a komplex ökológiai szemléletet, amelyet Oliver Rackham is hangsúlyozott a történeti tájkutatásban. A hagyományos tájhasználat egyfajta ökológiai tudás hordozója. Ennek az élő örökségnek a megőrzése ma is kulcsfontosságú, hiszen a táj szerkezete önmagában is természetvédelmi érték (Rackham, 1986).

Őriszentpéter esetében különösen megfigyelhető, hogy a szeres településszerkezet fellazulása és a gazdálkodási formák átalakulása együtt járt a közösségi életmód megváltozásával. Az egykor zárt, egymással szoros kapcsolatban álló szerek funkcionális és társadalmi kohéziója meggyengült, ami az elvándorlás és az elöregedés folyamataival együtt a tájhasználat visszafejlődéséhez, átalakulásához vezetett. Ugyanakkor a 21. században új típusú értékelési szempontok jelentek meg. A hagyományos tájszerkezetek kulturális – mint az egyedi tájrékek – és ökológiai jelentősége a természetvédelmi stratégiákban is egyre inkább előtérbe kerül (Tóth, 2015). Az Őrségi Nemzeti Park létrejötte (2002) részben éppen ennek a felismerésnek az eredménye, hiszen a tájhasználati hagyományok megőrzése ma már a védett területek fenntartásának egyik alappillére.

A vizsgálat eredményei alapján kijelenthető, hogy az Őrség és Őriszentpéter esetében a tájfejlődés nem pusztán gazdasági vagy demográfiai folyamatok eredménye, hanem komplex ökológiai, kulturális és történeti tényezők összjátékának következménye. A múltbeli gazdálkodási rendszerek megértése – ahogyan azt Tóth József is kiemeli – nélkülözhetetlen a mai természetvédelmi kezelési tervekhez, mivel a hagyományos földhasználat fenntartása segítheti az élőhelyek regenerációját (Tóth, 2015). A kaszálás, az extenzív legeltetés és a mozaikos tájhasználat újraértékelése tehát nemcsak kulturális örökségvédelmi, hanem ökológiai érdek is.

5.2. További lehetőségek

A kutatás eredményei rávilágítottak arra, hogy Óriszentpéter településszerkezete és az egykori szerek története nemcsak múltbéli emlék, hanem olyan értékes örökség, amelynek részletes feltárása és bemutatása a jövő generációk számára is fontos feladat. A vizsgálatok alapján célszerű lenne a szeres településforma további, részletesebb szintű elemzése, amely a szerek egyenkénti történeti, demográfiai és gazdasági vizsgálatára épülne.

A jövőbeli kutatások során érdemes lenne minden egyes szer (például Baksaszer, Siskaszer, Galamboszer, Baboszer vagy a később megjelent 9. szer, az apró Égösszer) múltját külön bemutatni: mikor és hogyan alakultak ki, milyen családok éltek bennük, hány háztartás tartozott egy-egy szerhez, és milyen foglalkozásokat űztek az ott lakók. Ezek a helyi mikrovilágok nem csupán településrészek, hanem a közösségi élet, a gazdálkodás és a tájhasználat szerves egységei voltak, amelyek révén megérthető a térség társadalmi és ökológiai hálózata. Különösen fontos lenne azon szerek feltérképezése, amelyek az idők során megszűntek vagy megjelentek, mint például az Égösszer. Ezeknek a helyeknek a nyomait ma is felfedezhetjük terepi vizsgálatok, helyi elbeszélések és történeti térképek segítségével. A megszűnt szerek vizsgálata nemcsak településtörténeti szempontból értékes, hanem hozzájárul a tájhasználati folyamatok jobb megértéséhez is, hiszen minden eltűnt szer egyfajta lenyomata a gazdasági és környezeti változásoknak.

A vizsgálatok folytatásaként javasolt egy részletes, szerenkénti adatbázis létrehozása, amely tartalmazná a történeti térképek, népszámlálási adatok és családtörténetek összevetését. Ezzel párhuzamosan célszerű lenne a helyi lakosság bevonása is: az idősebb generációk elbeszélései, fotói és emlékei értékes források lehetnek a kutatásnak. Az így gyűjtött információk nemcsak tudományos feldolgozásra, hanem helytörténeti és ismeretterjesztő célokra is felhasználhatók lennének. A vizsgálatok eredményeit ajánlott közérthető formában, mint például tanösvény, kiadvány vagy online térképes bemutató formájában is elérhetővé tenni. Nemes-Népi Zakál György 1818-as művének mintájára ma is lehetséges egy olyan leíró, olvasmányos összefoglalás elkészítése, amely bemutatja az Órség történetét, természeti értékeit és az egyes szerek sajátosságait minden érdeklődő számára. Ez nemcsak a helyi identitást erősítené, hanem elősegítené a térség természet- és kultúrtörténeti örökségének szélesebb körű megismertetését is. Végül, a kutatás eredményei alapján javasolt a történeti tájszerkezet megőrzését célzó természetvédelmi programok további erősítése. Az egykori kaszálórétek, gyümölcsösök és legelők helyreállítása, illetve az extenzív gazdálkodási formák ösztönzése hozzájárulhat a táj eredeti mozaikosságának és biodiverzitásának megőrzéséhez.

6. ÖSSZEFOGLALÁS

Az Őrség Magyarország egyik legkülönlegesebb tájtörténeti és kulturális egysége, ahol a természetföldrajzi adottságok és az emberi tevékenység szoros kölcsönhatásban formálták a tájat. A dolgozat célja Óriszentpéter településszerkezetének történeti vizsgálata volt, különös tekintettel a szeres településforma kialakulására, átalakulására és a hozzá kapcsolódó tájhasználati gyakorlatokra. A kutatás arra keresett választ, hogy miként változott a tájhasználat és a szeres szerkezet az elmúlt két évszázad során, és ezek a folyamatok milyen természetvédelmi és kulturális következményekkel jártak.

A vizsgálat alapját történeti és térképi források, valamint szakirodalmi elemzések adták. A munkában felhasználásra kerültek az első, a második és a harmadik katonai felmérések térképei, továbbá 20. századi topográfiai térképek, a CORONA műhold felvételei és archív légifotók. Az adatok értékelése során a tájhasználat és a településszerkezet változásait elemeztem, kiegészítve a történeti és az irodalmi háttér feldolgozásával. A módszertani alapokat többek között Balázs Pál tájváltozás-vizsgálati eljárásai, valamint Nemes-Népi Zakál György korabeli leírásai szolgáltatták.

Az eredmények alapján megállapítható, hogy Óriszentpéter hagyományos, szeres településszerkezete szoros kapcsolatban állt a természetes környezettel. A 18–19. században a dombháton elhelyezkedő szerek kisparcellás gazdálkodása és a környező rétek, legelők, erdők mozaikos rendszere fenntartható, ökológiai szempontból kedvező tájhasználati formát eredményezett. A 20. század közepétől azonban a mezőgazdaság modernizációja, az infrastruktúra fejlődése és a népesség elvándorlása következtében a szeres szerkezet fellazult, több szer megszűnt vagy beolvadt a városiasodó struktúrába. A történeti térképek összevetése megmutatta, hogy a beépítettség növekedésével párhuzamosan a táj mozaikossága csökkent, ami az élőhelyek homogenizálódásához és a biodiverzitás visszaszorulásához vezetett. Az eredmények egyben alátámasztják Nemes-Népi Zakál György megfigyeléseit is, miszerint a táj szerkezete és a gazdálkodás mindig szorosan összefüggött a helyi életformával.

A kutatás végső következtetése, hogy az Őrség hagyományos tájhasználati és szeres településszerkezete nem csupán történeti emlék, hanem olyan kulturális és ökológiai érték, amelynek megőrzése a jövő természetvédelmi és tájgazdálkodási feladatai között kiemelt helyet kell, hogy kapjon. Javasolt a szerek részletes, egyenkénti vizsgálata családtörténeti, demográfiai és gazdasági szempontból, valamint az eredmények közérthető, olvasmányos formában való bemutatása, Zakál György leírásának mintájára.

7. KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ezúton szeretném kifejezni hálámat és őszinte köszönetemet Dr. Saláta Dénes egyetemi docensnek, belső konzulensemnek, aki a kölcsönadott könyveivel, szakmai iránymutatásával, türelmével és kiváló oktatói felkészültségével végig segítette munkámat. Tanácsai, javaslatai és szakmai útmutatása nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a dolgozat elkészülhessen, és mélyebben megérthessem a kutatott téma összefüggéseit.

Külön köszönettel tartozom feleségemnek, aki minden nehézség idején támogatott, bátorított és kitartásra ösztönzött. Nélküle ez a munka nem valósulhatott volna meg.

Hálás vagyok családomnak is, akik szeretetükkel, biztatásukkal és háttértámogatásukkal végig mellettem álltak a tanulmányaimmal eltöltött évek alatt.

Végül, de nem utolsósorban szeretném megköszönni szaktársaimnak az együtt töltött éveket, a közös munkát, a beszélgetéseket és a kölcsönös segítséget, amelyek nagymértékben hozzájárultak a tanulmányaim sikeréhez és a közösséghez tartozás élményéhez.

8. IRODALOMJEGYZÉK

- Arcanum (2004): Első Katonai Felmérés: Magyar Királyság – Georeferált változat. DVD-ROM, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Arcanum Adatbázis Kft., Budapest.
- Balázs, P. (2017): Az őrségi táj változásának és karakterének elemzése. Doktori értekezés. Soproni Egyetem, Soproni Egyetem.
- Bartha, D. (1998): A hagyományos falusi településszerkezetek változásai Magyarországon. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Belák, S. (1963): Az Őrségi táj mezőgazdaságának múltja és jövője. Vasi Szemle 17(1–3): 13–25.
- Bertyák Á., Kissfazekas K. (2023): Fű – Fa – Agyag – Őrség: Táj, építészeti és anyaghasználati értékek vizsgálata, Magyar Építészeti Tanács, Budapest, pp. 96–109.
- Biszak S., Tímár G., Molnár G., Jankó A. (2007): Harmadik Katonai Felmérés, a Magyar Szent Korona Országai, 1:25.000. DVD-ROM, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Arcanum Adatbázis Kft., Budapest.
- Csapó, T. (2010): A magyarországi falvak településszerkezeti átalakulása a 20. században. Savaria University Press, Szombathely.
- Dömötör, T. (1983). Néprajzi tanulmányok a magyar tájról. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Dövényi, Z. (szerk.) (2010): Magyarország Kistájainak Katasztere. Második, átdolgozott kiadás. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, pp. 398–402.
- Fügedi, E. (1980): A középkori magyar falurendszer. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Horváth, J. (szerk.) (2014): Erdészeti útmutató – Útmutató az őrségi erdők természetvédelmi megközelítésű tervezéséhez és gondozásához. Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság, Óriszentpéter.
- Keresztes, L. (2005): Az Őrség társadalomföldrajzi átalakulása. Földrajzi Közlemények 129(3): 231–247.
- Kósa, L. (1981): Az Őrség népi kultúrája és településszerkezete. Ethnographia 92(4): 517–534.
- Muir, R. (2000). The New Reading the Landscape: Fieldwork in Landscape History. University of Exeter Press, Exeter.
- Nagy Z. (2010): Őrségi táj- és népkutató tábor Szalafő – Óriszentpéter, 1940–1941. Savaria – A Vas Megyei Múzeumok Értesítője 33: 145–179.
- Rackham, O. (1976, 1990). Trees and Woodland in the British Landscape. J. M. Dent & Sons, London

- Rackham, O. (1986). The History of the Countryside. J. M. Dent & Sons, London.
- Rippon, S. (2004). Historic Landscape Analysis: Deciphering the Countryside. Council for British Archaeology, York.
- Tánczos, V. (2001): A gyimesi csángók népi kultúrája. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár.
- Tímár G., Molnár G., Székely B., Biszak S., Jankó A. (2008): Magyarország topográfiai térképei a második világháború időszakából. DVD-ROM, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Arcanum Adatbázis Kft., Budapest.
- Tímár G., Molnár G., Székely B., Biszak S., Varga J., Jankó A. (2006): Második Katonai Felmérés: Magyar Királyság és a Temesi Bánság - Georeferált változat. DVD-ROM, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Arcanum Adatbázis Kft., Budapest. Tóth, Endrődi, Horváth, 2014
- Tóth, J. (2004): Településföldrajz. Dialóg Campus, Budapest.
- Vizi L. (1970): Óriszentpéter, TSZ major. Fotográfia. Berzsenyi Dániel Library (Szombathely), sorszám: 002764, digitális forrás: <https://gallery.hungaricana.hu/en/BDKPhoto/1472196/?list=eyJxdWVyeSI6ICJDSU1LRT0oXCJrYWJpblwiKSJ9>

Internetes források

- http 1 Arcanum. https://library.hungaricana.hu/hu/view/NEDA_1941_01/?pg=627&layout=s
- http 2 Arcanum corona kéműhold <https://maps.arcanum.com/hu/browse/country/>
- http 3 Óriszentpéter történelme <https://oriszentpeter.hu/oriszentpeter-tortenete/>
- http 4 Fentről.hu <https://www.fentrol.hu/hu/>
- http 5 Lechner Tudásközpont <https://lechnerkozpont.hu/oldal/ortofotok-es-legifelvetelek>
- http 6 KSH népszámlálás 2022 <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/>
- http 7 Horváth Jenő
<https://orseginemzetipark.hu/userfiles/domain176/4/3/432061742c09b5ddba74543267f45291.pdf>

9. NYILATKOZATOK

NYILATKOZAT

a szakdolgozatnyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

A hallgató neve: Schubert Attila Csaba
A Hallgató Neptun kódja: DL2M8I
A dolgozat címe: Az Őrség szerves településeinek átalakulása Óriszentpéter példáján keresztül
A megjelenés éve: 2025
A konzulens intézetének neve: Vadgazdálkodási és Természetvédelmi Intézet
A konzulens tanszékének a neve: Természetvédelmi és Tájgazdálkodási Tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott szakdolgozat egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem. Továbbá kijelentem, hogy a dolgozat elkészítése során alkalmazott mesterséges intelligencia-eszközök (pl. szöveggenerálás, nyelvi javítás, fordítás, adatelemzés) használata nem helyettesítette a saját kutatási és alkotói munkámat, azok alkalmazását a források között vagy a módszertani részben feltüntettem, és a szakmai-etikai elvárásoknak megfelelően jártam el.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemitulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelte után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitori rendszerében.

Kelt: Gödöllő, 2025. év november hó 11. nap

Hallgató aláírása

NYILATKOZAT

Schubert Attila Csaba (DL2M8I) konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a szakdolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A szakdolgozatot a záróvizsgán történő védeésre **javaslom**.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: nem

Kelt: Gödöllő, 2025. év november hó 11. nap

---

belső konzulens

NYILATKOZAT

Hallgatók, doktoranduszok nyilatkozata mesterséges intelligencia (MI) alkalmazásáról

1. Általános adatok

Hallgató neve:	Schubert Attila Csaba
Neptun-kódja:	DL2M8I
Képzési szint (a megfelelőt jelölje X-szel):	☒ BSc/BA ☐ MSc/MA ☐ Doktori (PhD) ☐ Egyéb: .....
Tantárgy neve/kódja*:	Szakedolgozat készítés
A munka címe:	Az Őrség szerves településeinek átalakulása Őriszentpéter példáján keresztül

* doktori értekezés esetén nem kitöltendő

2. Nyilatkozat az MI használatáról

Alulírott, etikai felelősségem teljes tudatában az alábbi nyilatkozatot teszem:

(Kérjük, válasszon egyet az alábbi lehetőségek közül!)

A) Nem alkalmaztam mesterséges intelligencia rendszert vagy szolgáltatást.

(Amennyiben ezt jelölte, a további táblázatok kitöltése nem szükséges.)

B) Alkalmaztam mesterséges intelligencia rendszert vagy szolgáltatást.

(Kérjük, töltsse ki a vonatkozó táblázatokat!)

3. A mesterséges intelligencia használatának részletezése

I. TÁBLÁZAT: Asszisztensi vagy kisebb mértékű felhasználás (pl. fordítás, nyelvi korrektúra, ötletelés stb.)

(Ezen felhasználások esetében a konkrét promptok és válaszok csatolása nem szükséges.)

A felhasználás célja	Alkalmazott MI-eszköz neve és verziója	Érintett rész (ha nem a szöveg egészére vonatkozik)
–	–	–

II. TÁBLÁZAT: Jelentős tartalmi hozzájárulás (pl. egy teljes ábra vagy egy hosszabb szövegrész generálása)

(Ezekben az esetekben a felhasznált kulcsfontosságú promptok és az MI által adott nyers válaszok dokumentálása és a munka **mellékletében való csatolása szükséges.**)

A felhasználás célja	Alkalmazott MI- eszköz neve, verziója, elérhetősége	Az érintett fejezet / ábra / táblázat pontos sorszáma	A prompt-naplót tartalmazó melléklet bejegyzésének sorszáma
–	–	–	–

3/A. Oktató által előírt kiegészítő szabályok (ha vannak)

Amennyiben az adott tantárgy oktatója vagy témavezetője az MI-eszközök használatára vonatkozóan külön szabályokat vagy elvárásokat határozott meg, kérjük, az alábbi mezőben foglalja össze ezeket:

Pl. az MI használatának tilalma bizonyos feladattípusokra; csak konkrét eszköz használata engedélyezett; eltérő hivatkozási elvárások; dokumentációs forma stb.

Oktató vagy témavezető által előírt szabályok:

.....
.....
.....
.....

4. Minden hallgatóra vonatkozó nyilatkozat:

Kijelentem, hogy az MI által esetlegesen generált tartalmakat minden esetben kritikailag felülvizsgáltam, szerkesztettem és a munkába illesztettem. A leadott munka minden eleméért, annak eredetiségéért és tudományos helytállóságáért teljes körű felelősséget vállalok. Tudomásul veszem, hogy a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem a benyújtott munkát mesterséges intelligencia detektorral ellenőrizheti, és eljárást kezdeményezhet, amennyiben a nyilatkozatom valótlan vagy hiányos.

Kelt: Gödöllő, 2025. év november hó 11. nap

.....
Hallgató aláírása

.....
Konzulens aláírása